
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Юридичний факультет

кафедра публічного управління та адміністрування

«Допущено до захисту»
В.о.завідувача кафедри публічного
управління та адміністрування
_____ В. М. Ємельянов
“ ” _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему:

**НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ
ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ**

Керівник: Д-р наук з держ. управління, професор
_____ Антонова Людмила Володимирівна

Рецензент: Старший викладач
_____ Верба Світлана Миколаївна

Виконав: студентка VI курсу групи 635 МЗ
_____ Матвієнко Катерина Олександрівна

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»

ОПП: «Державна служба»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	8
1.1. Сутність, ознаки та класифікація неурядових організацій.....	8
1.2. Нормативно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в Україні.....	20
1.3. Міжнародний досвід участі неурядових організацій у демократизації та забезпеченні прозорості влади.....	31
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ ТА ВПЛИВУ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	37
2.1. Участь неурядових організацій у формуванні державної політики та здійсненні громадського контролю.....	37
2.2. Механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління та їх адаптація до умов воєнного стану.....	53
Висновки до другого розділу.....	67
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	70
3.1. Проблеми взаємодії неурядових організацій та органів влади в Україні в умовах воєнного стану.....	70
3.2. Пропозиції щодо розвитку партнерства між неурядовими організаціями та органами влади в Україні.....	75
Висновки до третього розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації політичної системи України, посилення вимог до підзвітності влади та активної фази європейської інтеграції особливого значення набуває роль неурядових організацій у забезпеченні демократичних змін та формуванні прозорого механізму публічного управління. Громадський сектор в Україні за останнє десятиліття став одним із ключових рушіїв реформ, що спрямовані на подолання корупції, підвищення відкритості державних органів та встановлення партнерських відносин між владою і суспільством. Запит громадян на ефективне, підзвітне та справедливе управління державними ресурсами зумовлює необхідність посилення участі інститутів громадянського суспільства у процесах вироблення політики та контролю за її реалізацією.

Воєнні події, спричинені російською агресією, ще більше загострили потребу у формуванні сталих демократичних інститутів, здатних забезпечити участь громадян у прийнятті рішень, оперативний моніторинг дій влади та суспільну солідарність. У цих умовах НУО виконують функції мобілізації громад, надання гуманітарної та експертної підтримки, сприяння антикорупційним ініціативам, а також моніторингу державних програм відбудови. Активізація їх діяльності стає важливим чинником зміцнення довіри суспільства до держави та формування культури підзвітності.

Крім того, прагнення України відповідати стандартам управління Європейського Союзу передбачає розвиток механізмів участі громадськості через незалежні організації. НУО відіграють важливу роль у впровадженні принципів належного врядування, забезпеченні доступу до інформації, експертизі політик та громадському контролю за органами влади. Саме тому дослідження їх впливу на демократизацію та прозорість публічного управління є не лише науково значущим, а й практично необхідним для розуміння тенденцій розвитку українського управлінського середовища.

Науковий інтерес до питання участі громадянського суспільства у підвищенні відкритості та підзвітності публічного управління в Україні невинно зростає. Вагомий внесок у дослідження механізмів демократизації, громадського контролю та ролі неурядових акторів зробили як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких О. Андрєєва, Л. Антонова, І. Балута, І. Вахович, В. Гончарук, Г. Зубенко, С. Карпенко, О. Кондратенко, Н. Котенко, Н. Кравчук, С. Лізаковська, Д. Смолич, О. Шумило, М. Яцина та ін. У своїх працях вони розглядають інституційні та правові засади забезпечення прозорості, інструменти громадського нагляду та участі. Разом з тим ці дослідження потребують подальшого осмислення в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна, та глибшого аналізу ефективності діяльності неурядових організацій як ключових суб'єктів демократизації у сфері публічного управління.

Таким чином, актуальність теми зумовлена потребою поглибленого аналізу потенціалу й механізмів діяльності неурядових організацій у контексті демократичних перетворень, посилення прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління в Україні, особливо в умовах воєнного стану, післявоєнної відбудови та євроінтеграційних реформ.

Метою дослідження є всебічний аналіз теоретичних засад, правових основ та практичних механізмів діяльності неурядових організацій у сфері публічного управління, оцінка їхнього впливу на процеси демократизації та забезпечення прозорості влади в Україні, а також визначення напрямів підвищення ефективності взаємодії громадського сектору з органами державної влади з урахуванням міжнародного досвіду, умов воєнного стану та потреби післявоєнної відбудови.

Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання**:

- визначити сутність, ознаки та класифікацію неурядових організацій;
- розглянути нормативно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в Україні;

- проаналізувати міжнародний досвід застосування цифрових технологій у боротьбі з корупцією;
- охарактеризувати участь неурядових організацій у формуванні державної політики та здійсненні громадського контролю;
- дослідити механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління та описати їх адаптацію до умов воєнного стану;
- визначити проблеми взаємодії неурядових організацій та органів влади в Україні в умовах воєнного стану;
- розробити пропозиції щодо розвитку партнерства між неурядовими організаціями та органами влади в Україні.

Об'єктом дослідження є діяльність неурядових організацій у системі публічного управління України.

Предметом дослідження є механізми, форми та інструменти участі неурядових організацій у процесах демократизації та забезпечення прозорості публічного управління в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи використано комплекс загальнонаукових, спеціальних та емпіричних методів, що забезпечили всебічне вивчення ролі неурядових організацій у демократизації та підвищенні прозорості публічного управління в Україні.

Методи аналізу, синтезу та логічного узагальнення застосовано для опрацювання теоретичних підходів до визначення сутності неурядових організацій, їхніх функцій у системі публічної влади та ключових механізмів громадської участі. Системний аналіз дав змогу розглянути НУО як елемент інституційного середовища, що взаємодіє з органами державної влади у процесах демократизації управління.

Для дослідження нормативно-правової бази, що регламентує діяльність неурядових організацій та їхню участь у забезпеченні прозорості та підзвітності влади, використано аналітичний, порівняльно-правовий та порівняльно-історичний методи. Вони дозволили простежити етапи становлення правових

механізмів громадської участі в Україні та зіставити їх із міжнародними стандартами демократичного врядування.

Оцінка практичної діяльності неурядових організацій, їхніх інструментів громадського контролю (моніторинг, адвокаційні кампанії, громадські експертизи, публічні консультації, дослідження прозорості органів влади) здійснювалася із застосуванням методів наукового спостереження, аналізу документів, узагальнення практичного досвіду та кейс-методу. Для визначення ефективності взаємодії неурядових організацій з органами влади, особливо в умовах воєнного стану, використано метод експертних оцінок та елементи кількісного аналізу.

Розробка пропозицій щодо вдосконалення механізмів участі неурядових організацій у демократизації публічного управління ґрунтувалася на методі моделювання, що дозволило сформулювати можливі напрями розвитку партнерства між владою та громадським сектором з урахуванням міжнародного досвіду. Формування загальних висновків дослідження забезпечено використанням індуктивного та дедуктивного методів.

Комплексне застосування зазначених методів забезпечило глибоке та обґрунтоване дослідження ролі неурядових організацій у зміцненні демократичних процедур і прозорості публічного управління в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає всебічному обґрунтуванні ролі неурядових організацій як ключових суб'єктів демократизації та забезпечення прозорості публічного управління в умовах сучасних трансформацій України. У роботі вперше здійснено комплексний аналіз поєднання інституційних, правових та практичних механізмів діяльності неурядових організацій з урахуванням викликів воєнного стану та процесів післявоєнної відбудови. Запропоновано авторську систему рекомендацій щодо підвищення ефективності взаємодії громадського сектору й органів влади, що має прикладне значення для розвитку демократичного врядування.

Теоретична значущість дослідження полягає поглибленні наукових уявлень про природу, функції та інституційні механізми діяльності неурядових

організацій у сфері публічного управління України. Результати роботи систематизують теоретичні підходи до розуміння ролі неурядових організацій в демократизації та забезпеченні прозорості влади, уточнюючи місце громадського сектору в сучасній моделі належного врядування. Отримані положення можуть слугувати основою для подальших досліджень у галузі публічного управління, державної політики та громадянського суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих у роботі рекомендацій для підвищення ефективності взаємодії неурядових організацій з органами державної влади на національному та місцевому рівнях. Розроблені пропозиції щодо вдосконалення механізмів громадської участі, інструментів контролю та партнерства можуть бути впроваджені в діяльність неурядових організацій, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та відповідних державних програм. Результати дослідження мають прикладне значення для розробки політик відкритості, антикорупційних стратегій, а також для покращення процесів післявоєнної відбудови через залучення громадського сектору.

Апробація результатів дослідження.

Основні ідеї та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на XXVIII Всеукраїнській щорічній науково–практичній конференції «Могилянські читання–2025: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти», (10–14 листопада 2025 року, м. Миколаїв).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості 112 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, з них основного тексту 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Сутність, ознаки та класифікація неурядових організацій

Неурядові організації (далі по тексту – НУО) посідають ключове місце у сучасній системі демократичного врядування, оскільки виконують функцію посередника між суспільством та державними інституціями. Вони формують канали громадської участі, сприяють захисту прав і свобод громадян, акумулюють суспільні ініціативи та здатні оперативно реагувати на соціальні виклики, які держава не завжди може вирішити самостійно. У контексті України, де процеси демократизації та інституційного оновлення тривають паралельно із зовнішніми загрозами та внутрішніми реформами, роль НУО значно зростає. Саме вони виступають ключовими акторами розвитку громадянського суспільства, підвищення прозорості управлінських процесів та контролю за діяльністю органів публічної влади.

Для всебічного розуміння ролі і потенціалу неурядових організацій необхідно визначити їхню сутність, структурні характеристики та видове різноманіття. НУО є надзвичайно неоднорідними за масштабами діяльності, організаційно-правовими формами, цілями, джерелами фінансування та сферою впливу, що зумовлює потребу у їх систематизації та класифікації. Аналіз ознак і типологій таких організацій дозволяє глибше розкрити їх функціональне призначення в публічному управлінні, зрозуміти механізми їхньої взаємодії з державою та оцінити внесок у забезпечення демократизації та прозорості влади в Україні.

У сучасних умовах розвиток демократичних процесів неможливий без активного функціонування інститутів громадянського суспільства, серед яких важливе місце посідають неурядові організації. Саме вони представляють та

просувають приватні, професійні, соціально-економічні, культурні та політичні інтереси різних груп населення, одночасно зміцнюючи основи громадянського суспільства. Завдяки своїй діяльності НУО сприяють формуванню конструктивного суспільного діалогу, забезпечують комунікацію між громадянами та органами влади й відіграють важливу роль у розвитку демократичних механізмів участі. Демократична модель державного устрою передбачає постійну взаємодію та партнерство між владними інституціями та громадським сектором. Така співпраця ґрунтується на розумінні того, що громадянське суспільство, будучи простором реалізації індивідуальних і колективних потреб, не може самостійно забезпечити їх повне узгодження. Саме правова держава, що діє в інтересах усього населення та базується на принципах публічності й прозорості, виконує ключову роль у гармонізації суспільних інтересів, підтриманні порядку й формуванні консенсусу щодо стратегічних напрямів політичного та соціального розвитку [83, с. 126].

Поняття «неурядова організація» (non-governmental organization) широко використовується у західній науковій та управлінській практиці. Вперше цей термін був офіційно зафіксований у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, у розділі 10, статті 71 Статуту Організації Об'єднаних Націй зазначено, що Економічна та Соціальна Рада ООН уповноважена встановлювати відповідні форми взаємодії та проводити консультації з неурядовими організаціями, які мають інтерес до питань її відання [87]. Саме це положення стало першим офіційним визнанням дорадчої функції НУО в системі ООН. Нині він застосовується в багатьох міжнародних нормативних актах, а також закріплений у законодавстві значної кількості країн світу.

Неурядові організації посідають дедалі вагоміше місце у процесах суспільної трансформації. Їхня діяльність охоплює широкий спектр сфер – від соціальних і політичних питань до екологічних, економічних та правозахисних напрямів. НУО ініціюють створення різних громадських об'єднань, спрямованих на розвиток та підтримку місцевої інфраструктури, підтримку стартапів і впровадження інновацій. Вони виконують функцію посередника між органами

влади та громадськістю, забезпечуючи ефективну комунікацію й залучення населення до прийняття рішень [112].

Крім того, неурядові організації здійснюють освітню, консультативну та практичну підтримку, допомагаючи громадам ефективніше реагувати на локальні потреби та реалізовувати проєкти. Вони також виступають від імені вразливих, недостатньо представлених або маргіналізованих груп, захищаючи їхні інтереси на різних рівнях. Завдяки діяльності НУО розвиваються локальні спільноти, активізується громадянська участь і посилюється увага до актуальних як локальних, так і глобальних суспільних проблем [112].

У сучасній науковій та управлінській практиці існує широкий спектр тлумачень поняття «неурядова організація».

За трактуванням Д. Льюїса, неурядові організації – це об'єднання, які створені та керуються громадянами без формального впливу чи контролю з боку державних структур, які виступають своєрідним балансуєчим елементом між державою та ринком [107, с. 15].

Українські дослідники розглядають неурядові організації як регіональні, національні або міжнародні об'єднання громадян, що виникають за ініціативою суспільства, а не за рішенням чи дорученням державних органів, і діяльність яких не передбачає отримання прибутку. Такі організації охоплюють широкий спектр завдань – від захисту прав людини та підтримки вимушено переміщених осіб до участі в рухах за роззброєння, проведення освітніх, просвітницьких та дослідницьких програм [60, с. 567].

У науковій літературі існує значний спектр підходів до розуміння сутності неурядових організацій, і різні дослідники акцентують увагу на різних їхніх характеристиках. Частина авторів розглядає НУО як суспільно-політичні інституції, інші – як соціально-економічні, тоді як окремі джерела підкреслюють їхній громадський, гуманітарний або правозахисний характер.

Так, О. А. Дмитренко визначає неурядові організації як неприбуткові об'єднання громадян, які створюються незалежно від державної влади й надають різні послуги та гуманітарну підтримку. Згідно з цим підходом, НУО

виступають важливим елементом контролю над державними інститутами, не підпорядковуються уряду та забезпечують участь громадян у політичному житті, зокрема через механізми представництва та адвокації інтересів [28].

Д. Льюїс розглядає НУО як групи людей, що функціонують незалежно від державних органів і створюються на місцевому, національному чи міжнародному рівнях для реалізації соціальних, гуманітарних чи адвокаційних завдань. Він підкреслює їхню роль у захисті прав уразливих груп, розвитку громад та реагуванні на соціальні виклики [107].

Науковці С. Г. Карпенко та Н. В. Котенко наголошують на соціальній місії НУО, трактуючи їх як благодійні об'єднання громадян, які діють із метою вдосконалення суспільного добробуту, впровадження позитивних соціальних трансформацій та підтримки різних категорій населення. На їхню думку, саме активна участь у суспільному житті та залучення людей до вирішення місцевих чи загальнонаціональних проблем є ключовою ознакою таких організацій [38].

О. І. Грицай підкреслює ініціативність громадян у створенні неурядових організацій. Він вважає, що НУО виникають без зовнішнього примусу чи контролю, а їх діяльність спрямована на реалізацію важливих соціальних завдань, покращення добробуту та підтримку певних спільнот у складних умовах [21].

Дослідниця О. В. Новакова пропонує підхід, згідно з яким неурядові організації є соціально-економічними інституціями, що реалізують широкий спектр суспільно значущих функцій і надають послуги у різних галузях – від соціальної підтримки до захисту інтересів певних груп населення. Вона наголошує, що такі організації є незалежними від уряду й водночас пов'язані зі сферою соціального забезпечення [57].

Р. Ламбель визначає НУО як структури, що представляють інтереси економічно та соціально вразливих груп, спрямовуючи свою діяльність на подолання суспільної нерівності, підтримку населення та реалізацію різноманітних соціальних ініціатив [106].

Шумило О. та Н. Кравчук підкреслюють громадську природу НУО,

наголошуючи на тому, що вони створюються без урядового впливу й прагнуть сприяти соціальному розвитку, благодійності та розв'язанню важливих гуманітарних проблем [97].

Л. Н. Чернявська акцентує на тому, що неурядові організації є незалежними, добровільними та неприбутковими структурами, які функціонують без участі уряду і забезпечують виконання соціально-економічних, гуманітарних та благодійних завдань, спрямованих на покращення життя населення [96].

Одне з найбільш розгорнутих і визнаних визначень подає Світовий банк. За його підходом, різноманіття форм та моделей діяльності НУО робить неможливим створення універсальної короткої дефініції. До цього сектору відносять численні інституції та об'єднання, що функціонують незалежно від державних структур та орієнтуються переважно на гуманітарні, соціальні або кооперативні цілі, а не на отримання прибутку [15, с. 2].

Під неурядовими організаціями Світовий банк розуміє як приватні агентства з розвинених країн, що працюють у сфері міжнародного розвитку, так і локальні ініціативи, організовані на національному чи регіональному рівні, а також невеликі спільноти у місцевих громадах. До НУО належать благодійні фонди та релігійні організації, які залучають приватні ресурси для реалізації соціальних програм, забезпечують населення продуктами харчування, послугами та іншою допомогою. У цей сектор також входять незалежні кооперативи, громадські об'єднання, професійні товариства, гендерні й правозахисні групи та інші структури, що сприяють самоорганізації та розвитку громад [102].

Можна стверджувати, що Світовий банк не лише розкрив зміст поняття «неурядова організація», а й фактично визначив ключові ознаки цього явища (табл. 1.1). У його трактуванні підкреслюється широке різноманіття організаційних форм і напрямів діяльності НУО, їхня інституційна автономність від державних структур, неприбутковий характер функціонування, а також присутність на різних рівнях – від локального до

міжнародного. Окремо акцентується на тому, що такі організації здатні впливати на суспільні процеси, сприяти розвитку громад та представляти інтереси різних соціальних груп.

Таблиця 1.1

Основні ознаки неурядових організацій

Ознака НУО	Характеристика
Різноманітність організаційних форм і напрямів діяльності	НУО можуть функціонувати у соціальній, культурній, гуманітарній, правозахисній, екологічній, освітній, економічній та інших сферах.
Незалежність від урядових структур	Організації створюються громадянами та діють без прямого підпорядкування державним органам чи політичним інституціям.
Некомерційний характер (неприбутковість)	Діяльність НУО не спрямована на отримання прибутку; ресурси використовуються для реалізації статутних цілей.
Представленість на різних рівнях — від місцевого до міжнародного	Існують локальні, регіональні, національні та глобальні громадські ініціативи.
Здатність впливати на політичні та соціальні процеси	НУО можуть формувати громадську думку, брати участь у консультаціях, підтримувати розвиток громад, виступати представниками інтересів населення.

Джерело: [102]

Неурядові організації дедалі частіше трактуються як важливі соціально-економічні інституції. Попри те, що такі структури за своєю природою є неприбутковими та не ставлять перед собою завдання отримання доходу, в умовах сучасного суспільства вони відіграють помітну роль в економічному та соціальному розвитку. НУО створюють нові робочі місця, сплачують певні види податків, надають широкий спектр послуг – як безкоштовних, так і платних. Усе це сприяє покращенню добробуту населення, підвищенню якості життя, підтримці бізнес-середовища, розвитку конкуренції та загальному зміцненню економічної динаміки [15, с. 4].

В. А. Головенко підкреслює, що ключовою місією громадських та місцевих неурядових організацій є підтримка у подоланні соціально-економічних труднощів як власних членів, так і суспільства загалом. Звідси випливає, що основними об'єктами їхньої уваги він вважає окремих громадян, локальні спільноти та соціальні групи, а також підприємства й установи – переважно малого та середнього масштабу, які потребують додаткової підтримки через обмежений рівень ресурсів, залученості та захисту [17].

Неурядові організації виконують низку важливих завдань і функцій, що визначаються характером їхньої діяльності та суспільними потребами, на які вони реагують. Конкретні цілі НУО можуть суттєво відрізнятися залежно від сфери роботи – соціальної, економічної, політичної чи екологічної. Водночас їхні функції спрямовані на підтримку населення, сприяння суспільному розвитку, адвокацію прав та інтересів громадян, а також взаємодію з державними інституціями (табл. 1.2) [15, с. 6].

Таблиця 1.2

Цілі та функції неурядових організацій

Цілі неурядових організацій	
Соціальні	Спрямовані на захист прав і свобод людей, подолання дискримінації, підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах через стать, релігію, переконання чи інші ознаки.
Економічні	Орієнтовані на зменшення бідності, допомогу в отриманні доходу, розвиток навичок працевлаштування, фінансову підтримку підприємництва, зокрема малого бізнесу, а також підвищення економічної самостійності громадян.
Політичні	Пов'язані з питаннями миру, безпеки, правового захисту, підтримкою демократичних процесів. НУО сприяють громадській участі, захисту прав людей у кризових ситуаціях та формуванню політичної культури.
Екологічні	Зосереджені на охороні природи, боротьбі з глобальними екологічними загрозами, збереженні біорізноманіття, контролі за станом довкілля, а також на формуванні екологічної свідомості та культури населення.

Функції неурядових організацій	
Надання підтримки	Здійснення допомоги у фінансовій, матеріальній або нематеріальній формах (наприклад, психологічні консультації), спрямованої на покращення становища людей чи громад.
Співпраця з урядом	Взаємодія з органами влади для досягнення спільних цілей, надання професійної експертної підтримки, участь у реалізації державних програм.
Адвокація	Представлення інтересів громадян чи соціальних груп, захист їхніх прав, участь у просуванні суспільно важливих рішень, активізація громадської думки.
Навчання	Проведення освітніх заходів, тренінгів, семінарів для підвищення рівня знань і компетенцій людей, особливо в ситуаціях, коли освіта необхідна для адаптації або подолання життєвих труднощів.
Поінформованість	Поширення знань про актуальні проблеми суспільства, інформування громади про виклики, можливості та способи їх розв'язання.
Мобілізація масової підтримки	Об'єднання людей навколо вирішення важливих проблем, залучення ресурсів — людських, фінансових, організаційних — для проведення кампаній чи реагування на кризові ситуації.

Джерело: [104; 110]

Для глибшого розуміння природи неурядових (громадських) організацій важливо проаналізувати їхню класифікацію. Типологізація дає можливість чіткіше окреслити соціальне призначення цих інституцій, визначити специфіку їхньої діяльності та можливі суспільні наслідки. Поділ НУО здійснюється за різними критеріями, серед яких найпоширенішими є характер суб'єкта та об'єкта діяльності, сфера функціонування, особливості організаційної активності, домінуючі цілі та напрями роботи. Оскільки охопити всі особливості функціонування таких організацій доволі непросто, більшість класифікацій ґрунтується лише на одному або двох найбільш значущих показниках [83, с. 127].

З огляду на це окремі науковці стверджують, що визначальним параметром диференціації неурядових організацій є тип їх діяльності, який проявляється через її зміст і спрямованість. На основі такого підходу НУО умовно поділяють на дві великі групи. До першої належать організації, орієнтовані переважно на задоволення власних потреб: захисні структури, що часто діють як групи інтересів і прагнуть впливати на державні рішення; об'єднання самопомоги; аматорські спільноти. Другу групу формують організації, діяльність яких спрямована на допомогу чи підтримку інших: благодійні фонди й установи, правозахисні ініціативи, громадсько-політичні та політичні рухи, що працюють задля суспільного блага та підтримки ширших соціальних груп [10, с. 17].

Деякі дослідники пропонують класифікувати неурядові організації відповідно до тієї сфери суспільного життя, у якій вони здійснюють свою діяльність. У межах такого підходу виокремлюють кілька великих груп. По-перше, це організації, що функціонують у економічній сфері та сфері трудових відносин. До них належать спілки споживачів, адвокатські об'єднання, професійні союзи, різноманітні кооперативні структури. По-друге, до окремої групи відносять НУО, що працюють у соціальній площині: асоціації ветеранів, об'єднання осіб з інвалідністю, благодійні установи та фонди. По-третє, значний сегмент становлять організації, діяльність яких пов'язана із дозвіллям та відпочинком. Це різноманітні спортивні клуби, гуртки колекціонерів, спілки філателістів, клуби сімейного дозвілля тощо. Наступним блоком є організації, що працюють у сфері релігії, науки та культури: релігійні громади та церкви, наукові товариства, творчі спілки письменників, художників, митців. Окрему групу становлять організації, діяльність яких розгортається в політичному полі: екологічні рухи, об'єднання за права жінок і національних меншин, антиглобалістські організації та інші громадські ініціативи, орієнтовані на суспільно-політичні зміни [46, с. 19].

І. І. Сибіга пропонує аналізувати неурядові організації крізь призму їхнього впливу на процес ухвалення державних рішень та рівня взаємодії з органами влади. На його думку, жодна з існуючих класифікацій не може повною мірою

охопити всі особливості діяльності НУО, адже кожна з них зосереджується на окремих аспектах. Дослідник пропонує розмежовувати НУО за критерієм рівня їх впливу на формування державної політики та за ступенем орієнтації на співпрацю з органами влади. Такий підхід дає змогу краще зрозуміти реальний політичний і соціальний вплив різних видів НУО (табл. 1.3) [83, с. 128].

Таблиця 1.3

Класифікація неурядових організацій за Сибігою І.І.

Група неурядових організацій	Характеристика	Приклади
1. Посередницькі організації	Професійно взаємодіють із державними структурами; впливають на вироблення політики	Групи інтересів (лобісти), аналітичні центри (think tanks)
- Групи інтересів	Представляють інтереси певних соціальних груп; здійснюють лобіювання на різних рівнях влади	Професійні об'єднання, бізнес-асоціації
- Аналітичні центри	Проводять дослідження, розробляють рекомендації, оцінюють державні програми	Центри політичного аналізу, стратегічні інститути
2. Асоціації в економічній і трудовій сфері	Захищають права працівників та підприємців; ведуть переговори з владою	Профспілки, підприємницькі союзи, професійні асоціації
3. Традиційні правозахисні організації	Орієнтовані на захист політичних та громадянських прав	Правозахисні рухи, організації на захист прав меншин
4. Організації громадського контролю	Моніторять діяльність органів виконавчої влади, силових структур та виборчі процеси	Спостережні місії, антикорупційні ініціативи
5. Організації громадських ініціатив	Сприяють налагодженню партнерства між державою і громадянським суспільством	Громадські коаліції, діалогові платформи, ініціативні групи

Джерело: [83, с. 128]

Спроба систематизувати неурядові організації у глобальному вимірі була здійснена дослідниками Університету Джонса Гопкінса. У результаті було

сформовано класифікацію, яку нині знають як Міжнародну класифікацію недержавного (неприбуткового) сектору. Вона запропонувала поділ громадських організацій на десять ключових груп: сфера культури та дозвілля; освіта і наукові дослідження; охорона здоров'я; соціальні послуги; охорона навколишнього середовища; розвиток територій і житлово-комунальна сфера; адвокація та політична діяльність; благодійні посередницькі структури та підтримувальні організації; міжнародні ініціативи; бізнес-асоціації та професійні спілки [95, с. 17].

Науковець Н. Г. Клименко пропонує багатовимірний підхід до класифікації недержавних інституцій, що функціонують в Україні. На його думку, поділ таких організацій можливий за низкою ключових критеріїв. По-перше, класифікація може здійснюватися за цілями створення. У цьому разі виокремлюються структури, зорієнтовані на господарську діяльність (суб'єкти підприємництва), організації громадського спрямування (зокрема громадські об'єднання, політичні партії, професійні спілки), а також інституції, що забезпечують самоврядування (органи місцевого самоврядування). По-друге, важливим є поділ за сферою діяльності, що охоплює економічний, екологічний, політичний, оборонний, соціальний, науковий, освітній та інші напрями. По-третє, організації можна класифікувати з огляду на територіальний масштаб їхньої роботи: міжнародні, загальнонаціональні (всеукраїнські), регіональні та місцеві (муніципальні) структури. Ще одним критерієм є правовий статус, який дозволяє розмежувати юридичних та неюридичних осіб. Клименко також пропонує враховувати ставлення організації до прибутку, виокремлюючи комерційні (прибуткові) та некомерційні (неприбуткові) інституції. Окрему категорію становить класифікація за формою власності та статусом засновника – приватні, колективні й муніципальні (комунальні) організації. Також важливим є критерій легітимності, який дозволяє поділити інституції на легальні та нелегальні. Не менш суттєвою є національна належність, що охоплює українські, російські, польські, єврейські та інші організації. І нарешті, науковець виділяє класифікацію за організаційно-правовою формою, до якої

належать підприємства та їх об'єднання, господарські товариства, кооперативи, різноманітні установи, організації та заклади, а також фізичні особи-підприємці [40, с. 106].

Неурядові організації можуть діяти на різних масштабних рівнях, тому в науковій літературі прийнято виокремлювати чотири основні категорії за просторовим охопленням їхньої діяльності [94, с. 98].

Першу групу становлять локальні або громадські організації (Community-based organizations), які виникають безпосередньо в межах певної спільноти й формуються з ініціативи її мешканців. До них належать спортивні секції, жіночі об'єднання, культурні та релігійні спільноти, а також невеликі громадські групи, що працюють на місцевому рівні.

Друга категорія – це організації міського чи територіального масштабу (City-wide organizations), які охоплюють діяльність у межах конкретного міста або району. До них відносять торгово-промислові палати, бізнес-асоціації, етнічні товариства, освітні платформи та коаліції різних громадських структур.

Третю групу утворюють національні неурядові організації, що функціонують у межах усієї держави та зазвичай мають регіональні підрозділи. Вони можуть координувати роботу місцевих НУО, надавати їм підтримку чи методичні рекомендації. Прикладами таких організацій є Червоний Хрест, YMCA/YWCA та різноманітні професійні асоціації.

Останню, четверту категорію становлять міжнародні НУО (International NGOs), які працюють у глобальному масштабі й підтримують проекти та ініціативи в різних країнах світу. Серед них – відомі гуманітарні, освітні чи правозахисні організації, як-от Save the Children, OXFAM, CARE, фонди Форда та Рокфеллера, а також релігійні місійні структури. Їхня діяльність може включати не лише фінансування місцевих проєктів, а й безпосередню реалізацію програм на місцях [38, с. 75].

Отже, можна підсумувати, що неурядові організації є одним із ключових інститутів громадянського суспільства, які поєднують у собі суспільно-політичну, соціально-економічну та гуманітарну складові. Вони діють як

незалежні, переважно неприбуткові структури, що виникають з ініціативи громадян і покликані захищати їхні права, представляти інтереси різних соціальних груп, сприяти розв'язанню суспільно значущих проблем та контролю за діяльністю публічної влади. Різноманіття організаційних форм, сфер діяльності, масштабів функціонування та цільових орієнтацій зумовлює потребу в багатокритеріальній класифікації НУО, яка дозволяє точніше окреслити їх місце у системі публічного управління. Аналіз підходів міжнародних інституцій і вітчизняних дослідників свідчить, що попри відмінності у трактуваннях, спільним є визнання вагомості ролі НУО в демократизації, забезпеченні прозорості та підзвітності влади, посиленні участі громадян у прийнятті рішень. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для подальшого дослідження механізмів взаємодії неурядових організацій з органами державної влади в Україні.

1.2. Нормативно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в Україні

У процесі розбудови демократичної правової держави важливе місце посідає створення ефективного нормативно-правового середовища, яке забезпечує умови для вільного функціонування неурядових організацій. Саме правові засади визначають можливості громадян щодо створення об'єднань, їхню інституційну спроможність, механізми взаємодії з органами влади, порядок фінансування та гарантії діяльності. В Україні система нормативного регулювання НУО сформувалася під впливом європейських підходів до розвитку громадянського суспільства та міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, свободи об'єднання й участі громадян у публічному управлінні.

Правове поле, у межах якого здійснюють свою діяльність НУО, формується комплексом конституційних норм, спеціальних законів та підзаконних актів, що регламентують статус громадських об'єднань, благодійних організацій, професійних спілок, органів самоорганізації населення

тощо. Важливими є також норми податкового, фінансового та антикорупційного законодавства, які визначають умови оподаткування, доступу до публічної інформації, участі в публічних консультаціях і контролі за використанням бюджетних коштів. Аналіз чинної нормативно-правової бази дає змогу окреслити можливості і обмеження для розвитку неурядового сектору, виявити прогалини та суперечності, а також визначити напрями її подальшого вдосконалення в контексті забезпечення демократизації та прозорості публічного управління в Україні.

Нормативно-правове забезпечення діяльності неурядових організацій в Україні ґрунтується на розгалуженій системі законодавчих актів, які формують правове середовище для їхнього створення, функціонування та взаємодії з державою. Центральним елементом цієї системи є Конституція України, що встановлює фундаментальні засади свободи об'єднань. У статті 36 Конституції прямо закріплено право громадян на створення громадських організацій, участь у них та реалізацію своїх спільних інтересів. Це положення виступає базовою гарантією існування НУО та визначає їхнє місце в системі демократичних інститутів держави [45].

Спеціальним нормативним актом, який регулює діяльність неурядового сектору, є Закон України «Про громадські об'єднання». Він встановлює порядок утворення, реєстрації, діяльності, реорганізації та припинення громадських об'єднань, визначає їхній правовий статус, а також гарантує організаційну та фінансову незалежність від органів державної влади та місцевого самоврядування. Закон забезпечує свободу вибору організаційної структури громадських об'єднань, відкритість їх діяльності та захист від втручання держави, що є ключовими умовами для розвитку сильного громадянського суспільства [64].

Важливе місце у правовому регулюванні неприбуткового сектору посідає Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», який визначає правові, організаційні та фінансові засади благодійної діяльності. Він встановлює форми благодійності, правила створення та функціонування

благодійних фондів, умови використання благодійних пожертв, а також механізми державної підтримки та податкових пільг. Завдяки цьому документу благодійні НУО отримують чіткі правові гарантії здійснення своєї гуманітарної та соціальної місії [65].

Значну роль для забезпечення прозорості діяльності органів влади та участі НУО в демократичних процесах відіграє Закон України «Про доступ до публічної інформації». Він встановлює механізми отримання інформації про діяльність органів державної влади, зобов'язує їх забезпечувати відкритість даних і оперативно надавати інформацію на запити. Для НУО це критично важливо, оскільки прозорість публічного сектору є основою громадського контролю та антикорупційної діяльності [66].

Не менш важливим інструментом участі громадських організацій у публічному управлінні є Закон України «Про звернення громадян», який регламентує порядок подання пропозицій, заяв, скарг, індивідуальних та колективних звернень до органів влади. НУО активно використовують цей механізм для адвокації інтересів різних соціальних груп, захисту прав громадян та ініціювання суспільно важливих рішень [67].

Важливу роль відіграє й Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який відкриває можливості для участі НУО в ухваленні рішень на місцевому рівні, зокрема через громадські слухання, консультації, участь у розробці місцевих програм і здійсненні громадського контролю. Цей документ формує правові передумови для співпраці між органами місцевої влади та неурядовим сектором, сприяючи розвитку громад та підвищенню прозорості муніципального управління [68].

Окреме значення для нормативного поля діяльності неурядових організацій має Закон України «Про державну службу», який визначає принципи відкритості, прозорості та підзвітності державного апарату та створює важливі умови для взаємодії НУО з органами влади. Закон передбачає механізми публічних консультацій, обов'язок органів державної влади забезпечувати доступ до інформації, вимоги до етичної поведінки державних службовців та

процедури запобігання конфлікту інтересів. Усе це формує передумови для діяльності НУО як суб'єктів громадського контролю, сприяє прозорості державного управління та посилює інституційний діалог між владою і громадянським суспільством [69].

Важливим є також Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», який визначає правові засади створення, діяльності та захисту профспілок як одного з різновидів неурядових організацій, що представляють трудові інтереси громадян. Документ закріплює право працівників на об'єднання для захисту своїх соціально-економічних прав, визначає механізми колективних переговорів, участі профспілок у формуванні трудового законодавства та контролі за його дотриманням роботодавцями. Закон також гарантує незалежність профспілок, захист їхніх активістів від переслідувань, право на проведення страйків та інші форми колективних дій, що робить його важливим елементом нормативного середовища, у якому функціонують НУО трудової спрямованості [70].

Діяльність органів самоорганізації населення – локальних форм громадської участі, що створюються жителями будинку, кварталу, вулиці чи мікрорайону регулює Закон України «Про органи самоорганізації населення». Він визначає правовий статус органів самоорганізації населення, їхні повноваження, порядок утворення та реєстрації, а також механізми взаємодії з органами місцевого самоврядування. Органи самоорганізації населення виконують важливу роль у вирішенні питань місцевого значення, реалізації громадських ініціатив, контролі за якістю надання комунальних послуг, організації благоустрою та розвитку територіальних громад. Закон створює правові умови для активізації місцевого самоврядування та формування громад, здатних самостійно вирішувати значну частину локальних проблем [71].

Важливе значення для діяльності неурядових організацій, особливо тих, що працюють у сфері громадського контролю, антикорупційного моніторингу та відкритості влади має Закон України «Про запобігання корупції». Документ визначає систему запобігання корупції в Україні, встановлює антикорупційні

обмеження для посадових осіб, механізми декларування, правила уникнення конфлікту інтересів та відповідальність за корупційні правопорушення. Для НУО цей закон є інструментом доступу до інформації про діяльність посадовців, участі в моніторингу державних рішень, розробці антикорупційних рекомендацій і проведенні громадських розслідувань. Він формує правове підґрунтя для прозорості державного сектору та зміцнення ролі НУО як контролюючих суб'єктів [72].

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення участі неурядових організацій у публічному управлінні є підзаконні акти, що регламентують взаємодію громадськості з органами виконавчої влади. Одним із ключових документів у цій сфері є Постанова Кабінету Міністрів України № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». Вона встановлює чіткі механізми залучення інститутів громадянського суспільства, включаючи НУО, до процесів напрацювання і впровадження державних рішень. Постанова визначає процедури проведення публічних консультацій, порядок створення консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та правила розгляду пропозицій громадських об'єднань і органів самоорганізації населення. Документ зобов'язує державні інституції підтримувати відкритий діалог із суспільством, що сприяє прозорості, підзвітності та підвищенню легітимності державної політики. Для НУО ця постанова має принципове значення, оскільки гарантує їх реальну участь у виробленні рішень, можливість впливати на державну політику та здійснювати ефективний громадський контроль [73].

Для повноцінної та ефективної взаємодії держави й неурядового сектору необхідно забезпечити чіткі та сучасні правові умови, які б дозволяли НУО функціонувати як рівноправні партнери у публічному управлінні. Саме з цією метою у 2022 році у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 8084 «Про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій». Його розробка була спрямована на спрощення процедур створення НУО, розширення їхніх прав та підвищення

прозорості взаємодії як між громадськими організаціями, так і у їх контактах з державними інституціями. Законопроект також мав на меті усунути низку надмірних бюрократичних вимог, які тривалий час перешкоджали активному розвитку громадського сектору та створенню нових ініціатив [74].

Однією з найбільш суттєвих проблем до внесення запропонованих змін була надмірна зарегульованість організаційних процедур. Наприклад, юридичні особи не мали можливості вступати до громадських організацій як їхні повноправні члени, що суттєво обмежувало партнерські форми співпраці та розвиток інституційної спроможності НУО. Крім того, існуюча система державної реєстрації була громіздкою та повільною, що створювало перешкоди для оперативної діяльності громадських ініціатив, особливо в умовах воєнного часу. Законопроект пропонував передати повноваження щодо реєстрації від територіальних управлінь Міністерства юстиції іншим виконавчим органам та скоротити строки реєстрації з трьох днів до однієї доби, що значно спрощувало доступ до легального статусу [27].

Таким чином, удосконалення нормативних механізмів реєстрації та функціонування НУО стало важливою складовою формування сприятливого правового середовища для діяльності громадянського суспільства.

У 2024 році в Україні набрав чинності Закон «Про публічні консультації», який став важливим кроком у зміцненні демократичних механізмів участі громадян у процесах державного управління. Його положення ґрунтуються на принципі співпраці між жителями громад, органами місцевого самоврядування та неурядовими організаціями. Закон виходить із того, що тільки завдяки взаємному підсиленню цих трьох компонентів можливе формування якісної публічної політики та ефективне розв'язання суспільних проблем. Документ встановлює чіткі правила та процедури взаємодії влади з громадськістю, створюючи прозорі умови для обговорення та узгодження важливих управлінських рішень. Закон передбачає обов'язкове проведення різних форматів публічних консультацій – таких як відкриті зустрічі, публічні обговорення, круглі столи, тематичні дискусії, до яких можуть долучитися всі

зацікавлені сторони, включаючи неурядові організації. Це дозволяє громадянам брати безпосередню участь у формуванні державної політики, висловлювати власну позицію та впливати на зміст управлінських рішень. Крім того, документ відкриває можливості для розвитку інституцій громадської участі: створення громадських рад, консультативних органів, форумів, платформ співдії, запровадження бюджетів участі та інших інструментів залучення населення до розвитку громад і держави [75].

Ключовим документом державної політики у сфері підтримки неурядових організацій та інститутів громадянського суспільства є План заходів з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2025–2026 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2025 року № 246-р. Воно конкретизує стратегічні цілі, визначені у Національній стратегії на 2021–2026 роки, та встановлює комплекс практичних кроків, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку громадських ініціатив, підвищення інституційної спроможності НУО та їх залучення до процесів формування та реалізації державної політики. План заходів охоплює такі напрями, як удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвиток інфраструктури громадської участі, підтримка механізмів громадського контролю, зміцнення партнерства між державою, органами місцевого самоврядування та неурядовим сектором. Особлива увага приділяється цифровізації процесів взаємодії, прозорості державних рішень, розвитку волонтерства, підвищенню фінансової стійкості НУО та розширенню можливостей для участі громадян у місцевому та національному врядуванні [76].

У сфері регулювання діяльності неурядових організацій важливу роль відіграє не лише національне законодавство, а й міжнародні нормативні акти, які формують загальновизнані стандарти свободи об'єднань, участі громадськості в управлінні та захисту прав людини. Саме вони визначають базові принципи, на які спираються демократичні держави при формуванні своїх внутрішніх політик щодо розвитку громадянського суспільства. Україна, як держава, що інтегрується у європейський та світовий правовий простір, орієнтується на

положення цих документів під час удосконалення національного законодавства та запровадження механізмів підтримки НУО.

Як вже зазначалося раніше, Статут Організації Об'єднаних Націй у статті 71 уперше на міжнародному рівні визнав можливість офіційної взаємодії між міжурядовими структурами та неурядовими організаціями. Документ надає Економічній і Соціальній Раді ООН повноваження проводити консультації з НУО, що створило основу для формування їхньої дорадчої ролі у глобальних процесах. Цей підхід став відправною точкою для подальшого розвитку міжнародних стандартів участі громадськості у вирішенні питань світового значення [87].

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод гарантує свободу вираження поглядів (стаття 10) та свободу мирних зібрань і свободу об'єднань (стаття 11). Ці положення становлять правову основу для створення, діяльності й захисту неурядових організацій у державах-членах Ради Європи. Конвенція зобов'язує держави забезпечити умови, за яких НУО можуть вільно функціонувати, висловлювати позицію та брати участь у демократичних процесах [42].

Стаття 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплює право кожної особи на свободу асоціацій, включно зі створенням організацій для реалізації спільних інтересів. Пакт також визначає вичерпний перелік випадків, коли держава може обмежувати діяльність НУО, що забезпечує міжнародний захист громадських об'єднань від надмірного державного втручання. Документ є одним із головних універсальних стандартів у сфері прав людини та діяльності НУО [54].

Конвенція ООН проти корупції та Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією встановлюють міжнародні норми запобігання корупції та визначають роль громадських організацій у контролі за доброчесністю публічної влади. Вони підкреслюють необхідність участі НУО в антикорупційній просвіті, моніторингу органів влади, розробці антикорупційних стратегій і сприянні прозорості державних інституцій. Обидва документи є фундаментальними для

розвитку громадського контролю в Україні [43; 49].

До ключових міжнародних документів, що впливають на формування стандартів участі громадян та діяльності неурядових організацій, належить Європейська хартія місцевого самоврядування (п. 3 ст. 3), а також Додатковий протокол до неї та інші пов'язані акти. У Додатковому протоколі, зокрема у статті 1, наголошується, що держави-учасниці зобов'язані в межах своєї компетенції гарантувати кожній особі право брати участь у вирішенні питань, що належать до відання органів місцевої влади. Під таким правом участі розуміється можливість громадян здійснювати реальний вплив на визначення, формування або виконання повноважень та функцій місцевих органів влади. Національне законодавство повинно передбачати механізми, які забезпечують реалізацію цього права, створюючи умови для активної взаємодії населення з органами влади. При цьому закон може встановлювати спеціальні інструменти участі для різних груп чи ситуацій, за умови відсутності необґрунтованої дискримінації будь-яких осіб або спільнот [29].

Серед важливих документів ЄС, спрямованих на підтримку участі громадськості у місцевому врядуванні, особливе значення мають Рекомендації Rec(2001)19 та CM/Rec(2018)4 Комітету Міністрів Ради Європи. У цих актах державам-членам пропонується формувати політику, що активно залучає громадян до місцевого публічного життя, визнає громадські об'єднання ключовими партнерами місцевої влади та рушійною силою розвитку демократичної участі. Документи підкреслюють необхідність створення сприятливих умов для діяльності асоціацій, волонтерських ініціатив і молодіжних організацій, зокрема через грантову підтримку, укладення партнерських угод між громадами та НУО, а також упровадження гнучких форм громадського залучення. Рекомендації закликають держави посилювати роль громадських структур у прийнятті рішень на місцевому рівні та сприяти розвитку культури участі як основи демократичного врядування [35, с. 54].

Одним із найважливіших міжнародних документів, що визначають стандарти правового статусу та діяльності неурядових організацій у Європі є

Рекомендації CM/Rec(2007)14 Комітету міністрів Ради Європи. У цьому акті закріплено фундаментальні принципи, на яких має ґрунтуватися політика держав щодо НУО: незалежність організацій від державного контролю, свобода об'єднань як базове демократичне право, участь громадськості в управлінні та ухваленні рішень через механізми консультацій і залучення, а також прозорі та рівні умови фінансування НУО, включно з доступом до державних і приватних ресурсів. Документ рекомендовано для імплементації державами-членами Ради Європи як орієнтир для створення сприятливого правового середовища, що гарантує автономність неурядового сектору та його активну роль у демократичному врядуванні. Для України ці рекомендації є важливою основою для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та подальшого розвитку сильного громадянського суспільства [82].

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) розробила спеціальні рекомендації щодо неприбуткових організацій, спрямовані на запобігання їх незаконному використанню для фінансування тероризму. Стандарти передбачають оцінку ризиків діяльності НУО, підвищення прозорості фінансових потоків та забезпечення балансу між безпекою і свободою діяльності організацій. Ці рекомендації є важливим орієнтиром для України у формуванні фінансової політики щодо некомерційного сектору [26].

«Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», ухвалені учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи у Страсбурзі 5 липня 2002 року, є одним із ключових міжнародних актів, що визначають базові стандарти функціонування неурядових організацій у демократичних державах Європи. Він розроблений для формування єдиного підходу до правового статусу, діяльності та гарантій захисту НУО, спрямованих на забезпечення сприятливих умов розвитку громадянського суспільства. У документі викладено універсальні принципи, які держави повинні враховувати під час формування власного законодавства у сфері свободи об'єднань. До них належать:

- право на створення НУО без надмірного державного контролю чи перешкод;
- автономність організацій у визначенні своєї структури, напрямів діяльності, внутрішнього управління;
- гарантії свободи вираження поглядів та свободи зібрань, які є невід'ємними умовами для повноцінної роботи громадських об'єднань;
- право НУО на участь у суспільно важливих процесах, включаючи консультації з органами державної влади;
- прозорі та недискримінаційні правила фінансування, що забезпечують організаціям можливість отримувати ресурси з різних джерел – державних, приватних чи міжнародних;
- захист від незаконного втручання держави у діяльність НУО [93].

Документ наголошує, що держави мають створювати сприятливе правове середовище, яке дозволяє громадським об'єднанням виконувати соціальні, гуманітарні, освітні, правозахисні та інші функції, не зазнаючи тиску та необґрунтованих обмежень. Він формує основу для гармонізації європейських стандартів у сфері свободи об'єднань та слугує дороговказом для країн, що здійснюють реформи у сфері розвитку громадянського суспільства. Для України «Фундаментальні принципи...» мають значення як орієнтир у формуванні сучасного законодавства про неурядові організації, що відповідає європейським демократичним принципам і сприяє зміцненню громадянського сектору [93].

Таким чином, нормативно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в Україні становить складну, але цілісну систему взаємопов'язаних національних та міжнародних актів, яка забезпечує базові умови для їх створення, функціонування та участі у публічному управлінні. Конституційні норми, спеціальні закони (про громадські об'єднання, благодійну діяльність, профспілки, органи самоорганізації населення, публічні консультації тощо), підзаконні акти уряду та стратегічні документи формують правове середовище, у межах якого НУО можуть реалізовувати свої права, виконувати соціально важливі функції та виступати повноправними партнерами держави. Водночас

імплементация положень міжнародних договорів і рекомендацій, ухвалених у рамках ООН, Ради Європи, ЄС та FATF, сприяє наближенню українського законодавства до європейських стандартів свободи об'єднання, прозорості, підзвітності та громадської участі. Попри наявні досягнення, актуальними залишаються завдання подальшої дерегуляції, зменшення бюрократичних бар'єрів, посилення гарантій незалежності та фінансової стійкості НУО, а також практичної реалізації вже проголошених норм. У цьому контексті правове поле не лише задає рамки діяльності неурядових організацій, а й виступає інструментом поглиблення демократизації та підвищення прозорості публічного управління в Україні.

1.3. Міжнародний досвід участі неурядових організацій у демократизації та забезпеченні прозорості влади

У сучасному світі неурядові організації відіграють ключову роль у зміцненні демократичних інститутів, підвищенні підзвітності влади та забезпеченні прозорості державного управління. У багатьох країнах світу сформувалися ефективні моделі взаємодії НУО з державою, які охоплюють участь у виробленні політики, моніторинг діяльності державних органів, антикорупційний контроль, громадські консультації, розробку реформ та залучення громадян до прийняття рішень.

У більшості країн Європейського Союзу сформовано спеціальні рамкові документи, які визначають принципи, механізми та процедури взаємодії між органами публічної влади та громадськими організаціями. Такі угоди створюють чітку нормативну основу для партнерства, забезпечують сталі канали комунікації та сприяють зміцненню довіри між державою й громадянським суспільством. До подібних документів належать двосторонні угоди між урядом або парламентом і громадським сектором, стратегічні програми розвитку співпраці, а також офіційні рамки участі. Наприклад, в Австрії Рада міністрів

ухвалила «Стандарти участі громадян» (2008 р.), що покликані забезпечити максимально ефективно залучення населення до управління через використання єдиних процедур на всіх рівнях влади. В Естонії діє Кодекс належної практики участі, спрямований на уніфікацію процесів публічних консультацій та встановлення узгоджених правил взаємодії між державними структурами та інституціями громадянського суспільства; хоча він і не є юридично обов'язковим, державним органам рекомендовано дотримуватися його положень. У Боснії і Герцеговині, країні, що перебуває на шляху до членства в ЄС, Міністерство юстиції затвердило Кодекс, який визначає порядок проведення консультацій із громадськими організаціями під час розроблення міністерських нормативно-правових актів, забезпечуючи таким чином прозорість і відкритість законодавчого процесу [35, с. 56].

Досвід країн Європейського Союзу демонструє різні, але однаково ефективні моделі співпраці держави з неурядовими організаціями, які формують основу демократичної участі та прозорого врядування. Показовими у цьому контексті є практики Швеції, Німеччини та Франції, де НУО стали невіддільною частиною публічної політики та соціального розвитку.

У Швеції взаємодія між державою та громадським сектором має тривалу історичну традицію й ґрунтується на культурі довіри та партнерства. НУО активно залучаються до надання соціальних послуг, роботи з молоддю, підтримки вразливих груп. Держава систематично фінансує їх діяльність через субвенції, довгострокові угоди та проєктні гранти. Завдяки цьому громадські організації є повноправними виконавцями частини державних соціальних програм, що підвищує їх якість, оперативність та доступність для населення [38, с. 72].

У Німеччині сформована одна з найрозвиненіших моделей соціального партнерства в Європі. НУО відіграють ключову роль у системі «Wohlfahrtsverbände» – великих благодійних та соціальних об'єднань, які входять до офіційної структури соціальної допомоги. Вони беруть участь у консультаційних процесах, готують аналітичні матеріали, впливають на

ухвалення політичних рішень на федеральному, земельному та місцевому рівнях. Законодавство чітко регламентує механізми співпраці, обов'язкові процедури консультацій та інструменти залучення НУО до розробки політики, що гарантує представлення інтересів різних суспільних груп. У Франції неурядові організації традиційно є активними учасниками соціальної, культурної та правозахисної сфер. Французька модель вирізняється потужним державним фінансуванням громадських ініціатив через гранти, цільові субсидії та довгострокові партнерські програми. НУО широко залучають до реалізації державних стратегій боротьби з бідністю, інтеграції мігрантів, підтримки людей з інвалідністю та захисту прав людини. Крім того, організації мають інституційний доступ до процесу підготовки політичних рішень – через консультативні ради, тематичні комісії та інші механізми участі [35, с. 58].

Польський дослідник Матіуш Сієнькієвіч у своїй праці розглядає польський досвід взаємодії державних інституцій та неурядових організацій у контексті розвитку громадянського суспільства. Він аналізує, як у Польщі формувалася система партнерства між владою та НУО, які правові, інституційні та фінансові механізми були створені для підтримки громадського сектору. Незважаючи на наявність сучасної нормативної бази та розвиненої мережі громадських організацій, польська практика показує, що співпраця часто ускладнюється низкою проблем – бюрократичними процедурами, нерівномірним доступом НУО до ресурсів, конкуренцією між організаціями, а також недостатнім рівнем довіри між владою і громадським сектором. Науковець підкреслює, що Польща поступово вдосконалює інструменти участі, запроваджує нові форми партнерства, підсилює прозорість процесів прийняття рішень та розширює фінансову підтримку НУО, що дозволяє зміцнювати демократичну модель врядування [84].

Американський підхід до діяльності неурядових організацій вважається одним із найрозвиненіших у світі, а досвід США часто використовується як еталон для оцінки ролі громадського сектору в демократичних системах. Хоча Сполучені Штати є одним із головних акторів у глобальній політиці, вони

водночас самі відчують значний вплив міжнародних та національних НУО, які активно взаємодіють із державними структурами, суспільством та бізнесом. У країні функціонує близько 1,5 млн неприбуткових організацій, що охоплюють понад два десятки організаційно-правових форм – від підприємницьких асоціацій і правозахисних ініціатив до філантропічних фондів, волонтерських об'єднань і приватних клубів. Незважаючи на велику різноманітність, для всіх американських НУО діє базовий набір принципів: наявність формального організаційного статусу; незалежність від державних структур; неприбутковий характер діяльності; самоврядність; орієнтація на суспільну користь [111].

Правове середовище США побудоване таким чином, щоб максимально спростити створення, легалізацію та функціонування неприбуткових організацій. Федеральні та штатні нормативні акти спрямовані на підтримку свободи асоціацій і водночас – на уникнення оцінювання «корисності» тієї чи іншої НУО з боку держави. Це дозволило сформувати надзвичайно широкий спектр громадських організацій, що представляють найрізноманітніші ідеології, інтереси, соціальні питання, релігійні течії та професійні групи. Частина з них активно впливає на формування державної політики, тоді як інші свідомо дистанціюються від політичної діяльності, зосереджуючись на соціальних, гуманітарних або культурних проєктах. Американські НУО охоплюють практично всі сфери суспільного життя. Вони здійснюють адвокацію та публічний вплив щодо питань зовнішньої політики, виборів, гендерної рівності, охорони здоров'я, навколишнього середовища, економічного розвитку. Одночасно значна частина організацій працює поза політичним полем – у волонтерській, благодійній, релігійній чи соціальній сферах, допомагаючи вразливим групам населення, підтримуючи молодь, людей з інвалідністю або малозабезпечених. Американські локальні організації, отримавши значний досвід і ресурсну базу, поступово перетворюються на потужні транснаціональні структури, поширюючи свою діяльність на багато країн світу [47, с. 9].

Фінансова модель НУО у США також характеризується високим рівнем диверсифікації. Організації отримують фінансування з найрізноманітніших

джерел: приватних пожертв, внесків бізнесу, благодійних фондів, грантів федеральних органів влади, штатів або муніципалітетів. Важливо, що законодавство Сполучених Штатів не містить заборон на отримання міжнародної фінансової допомоги – НУО можуть залучати кошти як від іноземних урядів, так і від приватних структур. Такий відкритий і гнучкий режим створює сприятливі умови для сталого розвитку неурядового сектору та активної участі американських НУО у глобальних процесах [105].

Таким чином, міжнародний досвід демонструє, що активний розвиток громадського сектору є одним із найважливіших чинників демократизації: чим ширші можливості для діяльності НУО, тим ефективніше працюють механізми стримувань і противаг та вищим є рівень довіри до влади. Аналіз практик різних держав дозволяє визначити дієві інструменти участі неурядового сектору, оцінити їх вплив на демократичні процеси та окреслити можливості їх адаптації в українських реаліях.

Висновки до першого розділу

Неурядові організації посідають центральне місце в системі громадянського суспільства та виступають важливими партнерами держави у сфері демократичного врядування. Їхня діяльність спрямована на захист прав громадян, розвиток соціальних сервісів, представлення інтересів різних спільнот і здійснення громадського контролю за владою. Багатoproфільність неурядових організацій потребує чіткої класифікації та належного нормативно-правового забезпечення, яке створює умови для їхнього ефективного функціонування.

Нормативно-правове забезпечення діяльності неурядових організацій в Україні сформувалося як багаторівнева й внутрішньо взаємопов'язана система, що поєднує національні та міжнародні стандарти у сфері свободи об'єднання, прав людини та участі громадян у публічному управлінні. Конституція України, спеціальні закони про громадські об'єднання, благодійну діяльність, профспілки, органи самоорганізації населення, публічні консультації, а також норми

антикорупційного, податкового та інформаційного законодавства створюють інституційні рамки для заснування, реєстрації, функціонування та взаємодії НУО з органами державної влади й місцевого самоврядування. Підзаконні акти уряду, зокрема документи щодо участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, разом із стратегічними програмами розвитку громадянського суспільства конкретизують механізми залучення НУО до консультацій, ухвалення рішень, контролю за діяльністю влади та реалізації реформ. Одночасно імплементація міжнародних документів ООН, Ради Європи, ЄС, FATF та інших інституцій забезпечує поступове наближення української моделі регулювання до європейських стандартів прозорості, підзвітності, фінансової доброчесності та гарантій незалежності громадського сектору.

Аналіз досвіду країн Європейського Союзу та США свідчить, що успішні моделі взаємодії держави з НУО ґрунтуються на інституційному партнерстві, чітко визначених процедурах участі, стабільному фінансуванні та відкритості політичних процесів. Швеція, Німеччина, Франція, Польща та США демонструють різні підходи до залучення громадського сектору, однак їх об'єднує визнання важливої ролі НУО у формуванні політики, реалізації соціальних програм та забезпеченні демократичного контролю над владою. Ці приклади підтверджують: чим сильніший громадський сектор, тим стійкішими є демократичні інститути.

Отже, вивчення міжнародних практик дозволяє окреслити ключові орієнтири для удосконалення української моделі співпраці держави з неурядовими організаціями – від зміцнення нормативно-правових засад і дерегуляції до створення ефективних механізмів участі громадян. Таким чином, розвиток партнерства між державою та НУО є необхідною умовою підвищення прозорості, підзвітності та якості публічного управління в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЛІ ТА ВПЛИВУ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Участь неурядових організацій у формуванні державної політики та здійсненні громадського контролю

Варто відзначити, що у сучасних демократичних державах неурядові організації відіграють важливу роль у формуванні державної політики та забезпеченні ефективного громадського контролю за діяльністю органів влади. Завдяки своїй незалежності, гнучкості та наближеності до потреб суспільства вони здатні оперативно реагувати на актуальні проблеми, представляти інтереси різних соціальних груп та брати участь у виробленні рішень, що мають суспільне значення. Неурядові організації не лише надають експертні пропозиції, аналітичні матеріали чи результати моніторингових досліджень, але й виступають механізмом зворотного зв'язку між громадянами та державою, сприяючи прозорості, підзвітності та відкритості влади.

Роль неурядових організацій в Україні за останні роки істотно змінилася: від інструменту політичного впливу під час виборів вони перетворилися на один із ключових чинників волонтерської мобілізації та суспільної стійкості в умовах гібридної й повномасштабної агресії Росії. Сьогодні їхня діяльність виходить далеко за межі електоральних процесів, адже саме НУО взяли на себе значну частину відповідальності за підтримку держави та громад у критичні періоди. Водночас їхня найважливіша місія – не лише допомога у кризових ситуаціях, а активна участь у виробленні рішень на національному та регіональному рівнях [55, с. 242].

На сучасному етапі демократичного розвитку взаємини між державою та неурядовими організаціями ґрунтуються на широкому спектрі механізмів співпраці. Конкретні моделі такої взаємодії варіюються залежно від

національного законодавства, політичної культури та історичних особливостей кожної країни. Проте, як свідчить аналіз наукових джерел, можна виокремити найтипівіші форми партнерства держави й НУО, які вже закріплені в українському законодавстві та активно застосовуються в демократичних країнах Заходу (табл. 2.1) [8, с. 52].

Таблиця 2.1

Основні форми взаємодії держави та неурядових організацій

Форма взаємодії	Сутність та приклади
1. Фінансова підтримка НУО	Держава надає кошти організаціям, що реалізують суспільно важливі ініціативи: цільове фінансування, державні та місцеві гранти, конкурсні програми підтримки проєктів.
2. Участь НУО в нормотворчості	Залучення громадських організацій до підготовки та обговорення законопроектів, проведення публічних консультацій, адвокація та лобіювання інтересів громад.
3. Громадський контроль за владою	Моніторинг рішень органів виконавчої влади, експертні оцінки, подання пропозицій щодо підвищення ефективності державної політики.
4. Надання соціальних послуг	Виконання громадськими організаціями соціальних послуг для населення за договорами з органами влади — як короткостроковими, так і довгостроковими.
5. Спільні дорадчі та експертні органи	Створення змішаних комісій, рад, робочих груп для врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики.
6. Співпраця у сфері навчання та підготовки кадрів	Організація спільних тренінгів, програм підвищення кваліфікації, навчання державних службовців та представників НУО ефективній взаємодії й залучення громадськості.

Джерело: [8, с. 52]

Таким чином, співпраця між державою та неурядовими організаціями має взаємний характер і передбачає вплив обох сторін одна на одну. Тому, оцінюючи внесок громадських організацій у формування державних рішень та діяльність органів влади, важливо розуміти, що реальна участь інститутів громадянського суспільства у виробленні політики можлива лише тоді, коли державна влада діє

відкрито, прозоро, публічно та ґрунтується на демократичних засадах.

Основною функцією НУО є постійна підтримка демократичних процесів і розвиток громадянського суспільства, що передбачає системне залучення громадян до політичного та громадського життя. Це завдання є актуальним не лише в періоди виборів, а має виконуватися безперервно, забезпечуючи сталість демократичних інституцій та зміцнення суспільної довіри до влади [44, с. 33].

Перші помітні прояви впливу українських НУО на політичні процеси з'явилися під час парламентських виборів 2002 року, коли вони активно долучилися до моніторингу виборчої кампанії. У цей період активно проводилися форуми Міжнародного фонду «Відродження» та навіть порушувалося питання створення «громадського парламенту». Водночас НУО стикалися з бюрократичними бар'єрами під час реєстрації, нечіткими правилами фінансування та обмеженими можливостями впливати на ухвалення рішень. Попри декларовану готовність влади до діалогу, держава часто використовувала громадські організації лише для легітимації власних дій, тоді як реальні механізми співпраці майже не працювали. Фінансування багатьох ініціатив забезпечували переважно західні донори, що викликало з боку влади спроби дискредитації НУО [28, с. 49].

Ситуація загострилася після скандалу «Іракгейт» 2002 року, коли США посилили підтримку українських громадських організацій, а українська влада у відповідь почала тиск, звинувачуючи НУО у просуванні іноземних інтересів [36]. Проте вже під час президентських виборів 2004 року багато організацій зосередилися на захисті чесних виборів, і їхня активність стала визначальним фактором мобілізації громадянського суспільства. Саме цей період можна вважати першим піком впливу НУО в Україні. Вони формували коаліції, лобіювали зміни, створювали громадські ради й посилювали участь громадян у політичному житті [37]. У вересні 2004 року з'явилися нові інструменти взаємодії влади та громадськості, зокрема президентські слухання [77].

Попри активізацію, сектор залишався фінансово нестійким і надто залежним від грантів, а зростання політичної конкуренції сприяло появі

внутрішнього політиканства. Проте саме цей етап заклав підґрунтя для подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Тривалий час третій сектор в Україні залишався залежним від іноземних донорів і працював у межах застарілого законодавства. Значну частину підтримки забезпечували міжнародні структури – зокрема Міжнародний фонд «Відродження», що фінансувався Дж. Соросом, європейські програми (Європейський інструмент демократії та прав людини), а також німецькі політичні фонди. Основними донорами українських НУО були USAID, ЄС, ПРООН та низка приватних фондів. У середині 2000-х фінансова підтримка зсередини країни також формувалася приватними фондами, проте переважно для соціальних і благодійних проєктів [92].

Уряд 2007 року прагнув активніше залучати НУО до консультацій, особливо в питаннях європейської та євроатлантичної інтеграції, створивши експертні ради при структурах співробітництва з ЄС. Попри це, більшість організацій концентрувалися в Києві, мали обмежені ресурси, а комунікація з урядом залишалась слабкою. Законодавчі бар'єри також заважали НУО отримувати кошти з державних і місцевих бюджетів. У 2009 році активісти намагалися домогтися ухвалення нового закону про громадські організації відповідно до стандартів Ради Європи, однак через відсутність політичної волі документ тоді так і не був прийнятий [3].

Після приходу до влади В. Януковича громадські організації зіткнулися з тиском з боку силових структур, однак прямі репресії проти НУО не набули масового характеру. Певним прогресом стало ухвалення Закону «Про доступ до публічної інформації», який спростив отримання державних документів, хоча реальна активність сектору залишалася низькою: із понад 70 тисяч організацій діяли лише близько 5 тисяч, переважно у великих містах. Попри перешкоди з боку МВС та СБУ, громадські організації продовжували моніторингову та протестну діяльність, зокрема щодо чесних виборів і протидії політичним переслідуванням. Прийняття Закону «Про громадські об'єднання» частково лібералізувало процедури реєстрації НУО, однак діалог влади з громадянським

суспільством часто залишався формальним, а вплив НУО на політичні процеси був обмеженим [44, с. 34; 64; 66].

У січні 2014 року влада В. Януковича намагалася запровадити жорсткі обмеження для НУО, зобов'язуючи організації, що отримують міжнародне фінансування, реєструватися як «іноземні агенти». Після його усунення роль громадянського суспільства різко зросла: Євромайдан дав потужний поштовх масовому волонтерству, яке у 2014 році заповнило прогалини в роботі державних інституцій – від підтримки армії та госпіталів до допомоги внутрішньо переміщеним особам і забезпечення інформаційної безпеки [90]. Паралельно виникли нові експертні й адвокаційні платформи, зокрема «Реанімаційний пакет реформ», що активно просував антикорупційні та прозорі механізми управління. Однак відсутність належних умов для благодійності й податкових стимулів призводила до того, що значна частина НУО залишалася фінансово вразливою або залежною від зовнішніх донорів [44, с. 35].

За активної участі громадянського суспільства в Україні було ухвалено низку важливих реформ – відкриття реєстрів власності, контроль за політичним фінансуванням, створення антикорупційних інституцій. Однак паралельно уряд запровадив суперечливі вимоги: з 2018 року НУО, що працюють у сфері антикорупції, мали подавати електронні декларації, а згодом – підприємці, які фінансують НУО, повинні були розкривати детальну податкову інформацію. У зв'язку з цим, виникли ризики втрати багатьма організаціями статусу некомерційності [56]. У відповідь був ухвалений План заходів із реалізації Нацстратегії сприяння розвитку громадянського суспільства (2016–2020), спрямований на дерегуляцію та підтримку НУО [59], а у 2017 році Президент П. Порошенко подав законопроект про скасування спірних норм е-декларування [61]. Водночас ситуація ускладнилася хвилею нападів на активістів, зокрема вбивствами Катерини Гандзюк і Микити Бичка, а також дискусіями навколо законопроекту про «іноземних агентів». Ці події негативно вплинули на стан і безпековий клімат громадянського суспільства в Україні [44, с. 35].

У 2019 році частина громадських активістів скористалася достроковими виборами та спробувала увійти до парламенту в списках політичних партій. Проте загальний рівень громадської активності залишався низьким: у 2019–2020 роках тільки близько 7% українців регулярно волонтерили, а лише 4% були залучені до роботи НУО. Організації й надалі значною мірою залежали від міжнародних донорів і водночас усе частіше стикалися з погрозами та насильством – покарання за такі злочини траплялися рідко. Запровадження конкурсних механізмів фінансування не гарантувало справедливості, оскільки більшість коштів продовжували розподіляти поза конкурсом [19].

Водночас почали формуватися нові державно-приватні партнерства між владою, бізнесом і волонтерами, особливо в напрямі підтримки медичних установ. Поширювалися ініціативи взаємодопомоги для вразливих груп, а громадянське суспільство залишалося ключовим рушієм контролю за антикорупційними реформами. Так, у жовтні 2020 року активісти масово протестували проти рішення Конституційного Суду, яке згорнуло частину антикорупційної інфраструктури, та вимагали виходу з конституційної кризи. Громадські протести також стали реакцією на політику влади щодо Донбасу – суспільство висловилося проти надання особливого статусу та проти участі представників окупаційних адміністрацій у переговорах. Попри активність громадян, у 2020 році зафіксовано 74 випадки переслідування активістів, включно з нападами, погрозами і пошкодженням майна, що свідчило про зростання ризиків для НУО [44, с. 36].

Сьогодні інститути громадянського суспільства охоплюють практично всі ключові сфери суспільного життя: від захисту прав людини, представлення інтересів різних соціальних груп і надання соціальних послуг – до благодійності, волонтерства, освітніх, культурних та екологічних ініціатив. Вони активно здійснюють аналітичну роботу, моніторинг державної політики, контроль за діяльністю органів влади та беруть участь у боротьбі з корупцією. Водночас зростання кількості громадських організацій не завжди супроводжується підвищенням рівня громадської активності: лише невелика частина населення

реально долучається до роботи інститутів громадянського суспільства, що свідчить про обмежений рівень участі громадян у громадському житті [18, с. 37].

За даними Центру суспільних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, упродовж останніх років спостерігається помітна трансформація пріоритетів діяльності громадських організацій. Серед новостворених НУО значну частку становлять структури, що зосереджуються на підтримці військовослужбовців, допомозі учасникам та ветеранам АТО/ООС, захисті прав і потреб внутрішньо переміщених осіб та громадян, які постраждали внаслідок конфлікту й окупації. Активно розвиваються волонтерські ініціативи, спрямовані на підтримку цивільного населення, зокрема жителів прифронтових територій Донецької та Луганської областей. Пандемія COVID-19 також спричинила суттєвий сплеск благодійної та волонтерської активності, стимулювавши участь НУО та громадян у подоланні її наслідків [41, с. 16].

Після початку повномасштабного вторгнення роль інститутів громадянського суспільства у сфері гуманітарної допомоги, волонтерства та розв'язання соціальних проблем окремих категорій населення стала ще більш помітною й необхідною, особливо на тлі обмежених бюджетних ресурсів та недостатньої ефективності державних механізмів підтримки. Водночас така діяльність, хоч і має критичне значення в умовах війни, не забезпечує значного впливу на загальну політичну чи соціально-економічну ситуацію, оскільки не стимулює органи влади підвищувати власну ефективність. Навпаки, надмірна концентрація інститутів громадянського суспільства на виконанні соціальних функцій нерідко створює ризик того, що держава фактично перекладає на громадський сектор вирішення питань, які мали б належати до її прямих повноважень [18, с. 37].

Починаючи з 2022 року, в Україні спостерігається стрімке зростання кількості неурядових організацій. Якщо на початку 2021 року налічувалося близько 160 тисяч НУО, то вже у грудні 2023 року їхня кількість сягнула 208 385 організацій. Такий приріст пояснюється як природним формуванням нових громадських ініціатив, так і потужним стимулом, створеним повномасштабним

вторгненням Росії, яке активізувало волонтерський рух, благодійність і самоорганізацію населення. Зростання кількості організацій є позитивним маркером розвитку громадянського суспільства та розширення простору солідарності, проте водночас створює додаткові виклики, адже кожна з цих структур потребує стабільного фінансування та інституційної підтримки [11].

Порівнюючи ці дані з результатами дослідження, презентованого Київським міжнародним інститутом соціології, можна простежити узгоджений тренд на зростання громадського сектору в Україні у 2022–2025 роках. За висновками соціологів, лише за період повномасштабної війни кількість благодійних організацій збільшилася майже на 57%, а чисельність громадських об'єднань зросла до понад 107 тисяч, тоді як кількість зареєстрованих волонтерів досягла 11 тисяч осіб [85].

Якщо врахувати дані державної реєстрації, то загальна кількість НУО різних типів у 2023 році перевищила 208 тисяч, що підтверджує стабільну тенденцію до розширення інституційної мережі громадянського суспільства порівняно з 2021 роком, коли таких організацій було лише близько 160 тисяч. Таким чином, за два роки сектор виріс більш ніж на 48 тисяч організацій, а темпи формування нових ініціатив залишаються високими й у 2024–2025 роках [11].

Відповідно до наведеного у Звіті «Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр.», стан сектора неприбуткових організацій демонструє подальше зростання та активізацію. Станом на 1 квітня 2025 року в Україні було зареєстровано 32 974 благодійні організації та 106 720 громадських організацій [24].

Інакше кажучи, за період повномасштабної війни кількість інституцій громадянського суспільства суттєво зросла, що свідчить про посилення суспільної самоорганізації, розширення волонтерського руху та зростання ролі неприбуткового сектору у забезпеченні життєстійкості держави й громад.

Отже, у порівнянні з довоєнним періодом, громадянський сектор України демонструє безпрецедентне збільшення кількісних показників. Це свідчить про зростання громадянської активності, готовність людей брати участь у

волонтерстві та самоорганізації, а також про здатність суспільства швидко реагувати на виклики війни. Водночас збільшення кількості НУО підсилює потребу у належному фінансовому забезпеченні, прозорих механізмах підтримки та розвитку інституційної спроможності, що стає визначальним фактором їхньої подальшої ефективності [85].

У 2025 році географія роботи організацій громадянського суспільства й надалі була зосереджена на східних та південних областях, що перебувають під найбільшим впливом бойових дій, а також у регіонах з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб – передусім у Києві, Київській та Львівській областях. Станом на червень–липень 2025 року найбільше громадських організацій зосереджено у столиці та центральному регіоні країни: у Києві працює 16,2% усіх ОГС, ще 9,7% – у Київській області. Значними центрами активності залишаються також Дніпропетровська область (8,7%), Львівщина (7,2%), Харківщина (5,8%), Одещина (5,4%) та Полтавщина (5,2%) (рис. 2.1) [24].

У 2025 році майже половина сектору (47,0%) позиціонує себе як локальні організації, що працюють у певних громадах чи областях; 21,6% називають свою діяльність регіональною; 20,9% працюють на загальноукраїнському рівні, а 10,5% реалізують програми міжнародного масштабу [24].

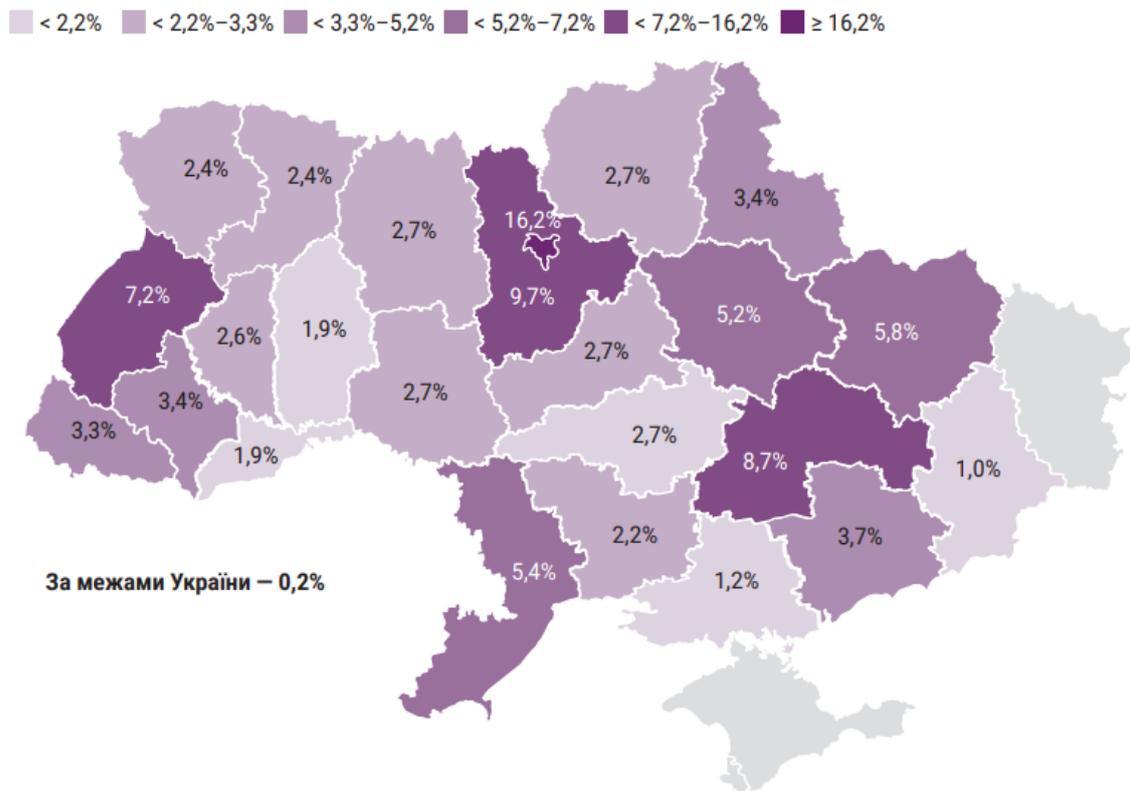

Рис. 2.1. Географія розміщення організацій громадянського суспільства станом на 2025 рік

Джерело: [24]

Після початку повномасштабної війни діяльність українських НУО суттєво переорієнтувалася: якщо раніше ключовими напрямками були культура, спорт, туризм (36%) та освіта (29,1%), то їхня частка помітно скоротилася – відповідно на 8,8% і 5,3%. Натомість абсолютний пріоритет отримала підтримка Збройних сил України, допомога жертвам російської агресії, ветеранам та внутрішньо переміщеним особам. У цих напрямках зафіксовано найзначніше зростання – на 21,3% та 25,7%. Показово, що серед організацій, створених уже після початку війни, 65,1% працюють у сфері підтримки армії, а 61,8% – допомагають постраждалим від агресії, що свідчить про докорінну зміну пріоритетів і адаптацію громадського сектору до воєнних реалій [100].

Варто відзначити, що із 2014 року одним із нових ключових напрямів роботи українських НУО стало документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних Росією. Зібрані факти слугують доказовою базою для

майбутніх кримінальних проваджень та міжнародних судових процесів, а також дозволяють правозахисникам отримувати доступ до тимчасово окупованих територій. Саме для системної роботи у цій сфері була створена коаліція «Україна. П'ята ранку», до якої увійшли 30 правозахисних організацій і кілька незалежних експертів [14].

Діяльність коаліції зосереджена на фіксації міжнародних злочинів, допомозі постраждалим та формуванні масштабного архіву доказів за підтримки платформ «Mnemonic» та I-DOC. Зібрані матеріали мають бути передані як українським, так і міжнародним судовим інституціям для доведення конкретних злочинів агресора. Коаліція також активно співпрацює з міжнародними місіями та партнерами – USAID, INL, ОБСЄ та іншими – сприяючи формуванню механізмів правосуддя та невідворотності покарання для винних у злочинах проти України [44, с. 38].

У межах щорічного дослідження Nations in Transit, яке проводить міжнародна неурядова організація Freedom House, аналізується якість демократичного врядування у країнах Центральної та Східної Європи, Балкан і Євразії. Методика звіту передбачає оцінювання ключових напрямів демократичного розвитку – від функціонування державних інституцій і виборчих процесів до рівня незалежності ЗМІ та розвитку громадянського суспільства – за семибальною шкалою, де 1 бал означає найкращий показник, а 7 балів – найгірший [9].

У 2023 році Україна зберегла статус перехідного або гібридного режиму. Попри війну, індикатор «Громадянське суспільство» покращився: оцінка зросла завдяки активній саморганізації населення, розширенню можливостей НУО, мобілізації волонтерського сектору та їхній ключовій ролі у забезпеченні гуманітарної, соціальної та оборонної підтримки. Freedom House підкреслює, що саме громадянське суспільство залишається одним із найбільш стійких і розвинених компонентів української демократії. Поряд із цим, інші сфери демократичного врядування зазнали складного впливу війни. Зокрема, у підрозділі National Democratic Governance фіксується, що попри регулярну

роботу інституцій під час воєнного стану, виникають ризики концентрації влади, спрощених процедур ухвалення рішень та проблеми з прозорістю кадрових перестановок. Окремо зазначено про суперечливі звільнення керівництва СБУ та Офісу Генерального прокурора, запровадження телемарафону як єдиної інформаційної платформи та дискусійні норми медіазаконодавства, що можуть впливати на плюралізм медіа [108].

Freedom House наголошує, що війна створила безпрецедентні виклики для демократичних інститутів, однак громадянське суспільство продовжило зміцнюватися, демонструючи високу здатність до самоорганізації, волонтерської діяльності та участі у формуванні державної політики навіть за умов повномасштабної агресії [108].

Отже, неурядові організації стали одним із найдинамічніших елементів українського громадянського сектору, здатним не лише впливати на загальнонаціональні процеси, а й наповнювати їх реальним змістом завдяки своїй гнучкості, експертності та високому рівню суспільної довіри. Водночас ефективність їх діяльності значною мірою залежить від здатності держави забезпечити сталі механізми участі громадян у прийнятті рішень, зокрема на локальному рівні. Тому доцільним є розгляд місцевого самоврядування, як ланки, де взаємодія влади, громади та НУО проявляється найяскравіше.

Місьцеве самоврядування, як найближчий до людей рівень публічної влади, передбачає активне залучення мешканців громад до вирішення локальних питань. Саме на цьому рівні мають формуватися й упроваджуватися реальні механізми участі громадян у керуванні територіальними громадами, адже жодна інша структура не здатна забезпечити настільки широке залучення населення до прийняття рішень. Ключова функція місцевого самоврядування полягає у стимулюванні ініціативи знизу, створенні умов, за яких пропозиції жителів можуть трансформуватися у конкретні управлінські рішення та суспільні практики. Це сприяє формуванню активного, відповідального та згуртованого середовища. Для цього необхідно не лише вибудувати ефективні форми комунікації між органами місцевого самоврядування та громадянським

суспільством, а й забезпечити реальні можливості для участі громадян і громадських об'єднань у вирішенні питань місцевого значення [86, с. 51].

Проте сьогодні спостерігається доволі низький рівень участі населення у найбільш поширеній формі громадської активності – місцевих виборах: зазвичай голосує лише близько 30–40% громадян, які мають виборче право. Така пасивність зумовлена низькою довірою до виборчого процесу, недостатньою поінформованістю про кандидатів, їхні програми та результати діяльності. Інші механізми громадської участі також залишаються використаними не повною мірою, хоча саме вони сприяють формуванню правової свідомості, зміцнюють відчуття відповідальності й причетності людей до управління розвитком своєї громади [86, с. 51].

У контексті низької виборчої активності та обмеженої участі громадян у місцевих процесах дедалі очевиднішою стає потреба в інституціях, здатних стимулювати громадську ініціативу, посилювати голос населення та забезпечувати реальний суспільний вплив на управлінські рішення. Саме таким інструментом виступають об'єднання громадян, передусім неурядові та громадські організації, чия роль помітно зростає в умовах сучасної трансформації українського суспільства.

У процесі розвитку демократичної культури, посилення відповідальності людей за власне життя та добробут громади, НУО поступово перетворюються на ключових учасників публічного управління. Зміцнюючи громадянську свідомість, вони стають каталізаторами участі, дозволяючи мешканцям не лише висловлювати свої інтереси, а й реально впливати на рішення, які раніше залишалися виключною прерогативою державних органів [53, с. 35].

Сьогодні громадські організації дедалі активніше входять у сферу публічних правовідносин, відстоюючи права та потреби різних соціальних груп, ініціюючи зміни, здійснюючи контроль за роботою влади та просуваючи механізми прозорості й підзвітності. Таким чином, вони стають невід'ємним елементом місцевого самоврядування та важливою ланкою у формуванні

партнерських відносин між державою та громадським сектором – від локального до національного рівня.

У демократичній правовій державі з розвиненим громадянським суспільством громадські організації відіграють помітну роль у політичних та управлінських процесах, виконуючи низку важливих функцій. На думку О. Гостевої, однією з ключових є формування та чітке представлення потреб своїх членів: організації допомагають трансформувати розпливчасті індивідуальні запити на конкретні вимоги, адресовані органам влади. Це особливо важливо в умовах слабкої партійної системи, коли саме НУО стають майданчиком для формування суспільних потреб. Не менш значущою є функція соціальної інтеграції та мобілізації: громадські організації привертають увагу до актуальних проблем, пропонують шляхи їх розв'язання та консолідують громадськість навколо важливих ініціатив. Важливу роль відіграє також соціалізаційна функція – залучення громадян до діяльності НУО сприяє підвищенню їх політичної свідомості, формуванню активної громадянської позиції та готовності брати участь в управлінні суспільними справами. Окремо виділяють представницьку функцію, яка забезпечує захист інтересів членів організації у взаємодії з державними структурами та політичними акторами. Таким чином, громадські організації не лише артикулюють потреби своїх учасників, а й активно відстоюють їх на рівні публічної політики [20].

На думку Л. В. Антонової, чим вищий рівень розвитку громадянського суспільства та його інститутів, тим більш здатним стає громадянин критично сприймати інформацію, зіставляти обіцянки та дії політиків не лише в контексті поточної ситуації, а й з урахуванням попереднього досвіду. Умовна «активізація» політичних партій лише напередодні виборів свідчить про те, що між кампаніями їхній вплив і присутність у житті громадян мінімальні. Саме тому, як підкреслює дослідниця, ключове завдання інститутів громадянського суспільства полягає в постійному контролі, моніторингу та налагодженні взаємодії як з органами публічної влади, так і з політичними акторами [5, с. 5].

Важливим інструментом посилення впливу громадських організацій у системі публічного управління є їх участь у консультаціях з органами державної влади під час підготовки законів та нормативно-правових актів. Згідно з урядовою постановою про громадську експертизу діяльності органів виконавчої влади (2008 р., із подальшими змінами), інституції громадянського суспільства мають право оцінювати роботу державних структур, аналізувати ефективність управлінських рішень і подавати пропозиції щодо розв'язання суспільно важливих проблем. Документ визначає широкий спектр учасників громадської експертизи – від професійних, благодійних і релігійних об'єднань до органів самоорганізації населення та незалежних медіа [78].

Як підкреслює В. Кравчук, такі консультації фактично реалізують право громадян брати участь в управлінні державними справами, забезпечують відкритість і прозорість влади, а також посилюють позиції НУО як повноцінних суб'єктів впливу на державну політику [48, с. 136].

Громадські організації відіграють помітну роль у формуванні суспільних настроїв та громадської думки щодо діяльності державних інституцій, політичних партій і загалом функціонування політичної системи. Їхній вплив проявляється через широкий спектр активностей: від моніторингу роботи органів влади та проведення соціально-політичних досліджень до організації публічних дискусій і участі в обговоренні ключових питань місцевого та державного управління – розподілу бюджетних коштів, антикорупційної політики, земельних рішень, містобудівних проєктів тощо. Важливим інструментом впливу також є їхня участь у робочих групах, комісіях та громадських радах, де НУО можуть публічно артикулювати позиції громади та пропонувати альтернативні підходи до розв'язання проблем [53, с. 38].

У громадянському суспільстві поступово формуються нові дієві механізми впливу громадських організацій на державну політику. Одним із таких інструментів став інститут електронних петицій – сучасна форма колективного звернення до вищих органів влади або перших посадових осіб держави. У багатьох країнах цей механізм давно використовується як ефективний канал

комунікації громадян із владою. В Україні він почав функціонувати з 2015 року після ухвалення змін до Закону «Про звернення громадян», які легалізували електронні звернення та петиції [67].

Електронна петиція дозволяє публічно окреслити актуальну суспільну проблему, привернути до неї увагу органів державної влади та запропонувати можливі варіанти її розв'язання. Перевага цього інструменту полягає в тому, що він переводить суспільну активність та протестні настрої з вуличної площини у цивілізовану, інституційну форму взаємодії. Водночас існують і ризики – наприклад, можливі маніпуляції з кількістю підписів. Попри це, низка успішних петицій демонструє реальний вплив інструменту: зокрема, щодо скасування депутатської недоторканності чи спрощення отримання громадянства іноземцями, які воюють за Україну. Тому інститут електронних петицій розглядається експертами як ефективний засіб зміцнення діалогу між громадянським суспільством, органами державної влади та місцевого самоврядування, а ініціаторами таких звернень часто виступають саме представники неурядових організацій [31].

У своїй дисертації С. В. Лізаковська розглядає взаємовідносини між державними інститутами і громадянським суспільством як системний, постійний процес, у якому обидві сторони впливають одна на одну. Вона обґрунтовує, що необхідно розвивати формалізовані, інституалізовані механізми співпраці: інформаційно-консультативні інструменти, петиції, громадські ради, процедури громадської експертизи та нагляд – тобто ті канали, через які громадські організації можуть надавати експертні висновки, брати участь у формуванні політики, контролювати діяльність влади та представляти інтереси громадськості. За її словами, залучення громадянського суспільства до публічного управління – це не разова акція, а постійна складова демократичної системи, яка підвищує ефективність, прозорість і підзвітність влади, а також створює умови для більш відповідального й обізнаного впливу громадян на суспільні рішення [50].

Таким чином, аналіз участі неурядових організацій у формуванні

державної політики та здійсненні громадського контролю показує, що НУО в Україні еволюціонували від епізодичних учасників виборчих процесів до системного й незамінного суб'єкта публічного управління. Вони не лише артикулюють і представляють інтереси різних соціальних груп, а й забезпечують експертний супровід реформ, здійснюють моніторинг рішень влади, документують порушення прав людини, беруть участь у громадських експертизах, консультаціях, роботі рад і комісій, використовуючи при цьому як класичні інструменти (слухання, звернення, публічні кампанії), так і сучасні механізми електронної демократії (е-петиції, онлайн-консультації).

Розвиток громадянського сектору, зростання кількості НУО, розширення географії їхньої діяльності та зміна пріоритетів у бік підтримки армії, ВПО й постраждалих від війни свідчать про високий рівень самоорганізації суспільства, але водночас оголюють проблеми фінансової нестійкості, нерівного доступу до ресурсів, формалізму з боку окремих органів влади та ризику перекладання державою своїх соціальних функцій на громадський сектор. У цих умовах реальний вплив НУО на державну політику й надалі залежатиме від готовності влади забезпечувати відкритість, прозорість, інституційно закріплені механізми участі та безпекові гарантії для активістів, тоді як ключовим завданням самих організацій залишається збереження незалежності, підзвітності суспільству й здатності перетворювати громадську активність на стійкі інструменти демократичного контролю.

2.2. Механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління та їх адаптація до умов воєнного стану

Початок повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року поставив під загрозу не лише безпеку, життя та базові права мільйонів українців, а й саме існування української державності. Російська збройна агресія суттєво трансформувала всі сфери суспільного життя України, вплинувши на діяльність

громадських організацій та повсякденність громадян. Уже понад три роки країна функціонує в умовах воєнного стану, що передбачає низку обмежень прав і свобод: заборону масових протестів, мітингів, пікетів, обмеження доступу до окремої публічної інформації та зміну можливостей громадян брати участь у місцевому врядуванні. Такі кроки були необхідними для забезпечення оборони, підтримання безпеки та стабільного функціонування критичної інфраструктури.

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Президент України створив військові адміністрації у всіх областях і районах, аби оперативно реагувати на загрози окупації та забезпечити безперервність влади. Подібні механізми застосовувалися ще з 2014 року у вигляді військово-цивільних адміністрацій у Донецькій та Луганській областях. У 2022–2023 роках система була масштабована: станом на листопад 2023 року створено 184 військові адміністрації. Військовим адміністраціям було передано широкі повноваження, передбачені законодавством про правовий режим воєнного стану: встановлення та контроль комендантської години, проведення евакуації, організація прийому та забезпечення переселенців, охорона критичної інфраструктури, облаштування укриттів та реалізація заходів цивільного захисту [79; 80].

Надання таких повноважень дозволило державі ефективніше управляти територіями в умовах війни. Військові й військово-цивільні адміністрації стали ключовим інструментом стабілізації та координації роботи громад, забезпечивши оперативність рішень і безперервність життєво важливих процесів навіть у найбільш небезпечних регіонах [80].

Усвідомлення масштабів загрози спричинило безпрецедентну консолідацію громадянського суспільства, яке оперативно мобілізувалося для підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування у питаннях оборони, забезпечення життєдіяльності громад, а також допомоги людям, які опинилися в окупації, оточенні чи зоні активних бойових дій. Яскравими прикладами такої самоорганізації стали ініціативи Українського союзу промисловців і підприємців щодо підтримки Збройних Сил України та евакуації

населення, завдяки яким десятки тисяч внутрішньо переміщених осіб отримали тимчасове житло. Значний внесок зробила й українська діаспора – шляхом збору фінансових ресурсів, гуманітарної допомоги, підтримки біженців та здійснення політичного впливу на уряди країн проживання українців [18, с. 42].

Війна стала потужним каталізатором для розвитку громадянського суспільства в Україні, значно пришвидшивши процеси солідаризації та самоорганізації, які раніше формувалися поступово. Благодійність, взаємодопомога та активна громадянська участь, що зростали з 2014 року, після 2022 року перетворилися з окремих ініціатив на масове суспільне явище. Якщо раніше волонтерство було «візитівкою» багатьох громадських організацій, то з початком повномасштабної агресії воно стало практично нормою поведінки для значної частини населення [53, с. 46].

Повномасштабна війна, як масштабна криза, різко підсилила ті тенденції, що вже існували. Громадські організації взяли на себе колосальну відповідальність – забезпечення армії, підтримку переселенців, координацію гуманітарної допомоги. Волонтерство перестало бути додатковою активністю, перетворившись на важливу форму громадянської позиції. Особливо показовим є зростання залученості дітей та молоді. Українські школярі активно долучаються до волонтерських ініціатив: плетуть браслети й маскувальні сітки, випікають печиво, роблять окопні свічки, пишуть листи військовим, організують благодійні ярмарки. Це свідчить не лише про зміцнення громадянського суспільства, а й про появу нового покоління з глибоким почуттям відповідальності та національної солідарності. Тобто, війна не лише не зламала українське суспільство, а навпаки – зробила його більш згуртованим, активним і ціннісно зрілим, заклавши основи для сталого розвитку громадянської активності у майбутньому [53, с. 47].

Водночас і органи державної влади активно зверталися до громадянського суспільства із закликом до співпраці та підтримки в умовах надзвичайних викликів. Показовим є звернення начальника Львівської обласної військової адміністрації М. Козицького, який закликав жителів області долучатися до

волонтерського руху та допомагати внутрішньо переміщеним особам. Подібні звернення свідчили про розуміння влади, що ефективне реагування на гуманітарні потреби та організація підтримки мільйонів постраждалих громадян неможливі без тісної взаємодії з активними громадянами, волонтерськими спільнотами та неурядовими організаціями [88].

Зі свого боку держава, усвідомлюючи критичну роль інститутів громадянського суспільства та необхідність вибудови дієвої співпраці з ними, робила кроки назустріч відкритому та регулярному діалогу. Президент України неодноразово наголошував на важливості активної комунікації, закликаючи національні ЗМІ ширше висвітлювати успіхи української армії та завдані ворогові втрати, а громадян – підтримувати військових усіма доступними способами [63].

Важливим інституційним кроком у зміцненні взаємодії з громадським сектором у період воєнного стану став Указ Президента від 1 березня 2022 року № 86/2022, яким було запроваджено посаду Радника-уповноваженого Президента України з питань співпраці з громадськими об'єднаннями та добровольчими формуваннями, що долучені до підтримки національної безпеки. Це рішення стало важливим сигналом про визнання вагомого внеску НУО й волонтерських структур та прагнення держави забезпечити більш організовану та ефективну модель їхньої взаємодії з владними інституціями [58].

Взаємодія державних інституцій і громадянського суспільства відіграє визначальну роль у протидії російській військовій агресії, оскільки саме громадські ініціативи взяли на себе значну частину завдань, пов'язаних із підтримкою Збройних Сил України, допомогою внутрішньо переміщеним особам та подоланням гуманітарних наслідків війни. Завдяки активності НУО та волонтерів істотно зменшується навантаження на державні структури, що особливо важливо в умовах обмежених ресурсів та постійних викликів воєнного стану [18, с. 42].

Соціологічні опитування свідчать, що близько 77% українських НУО у різний спосіб підтримують Збройні сили України, здебільшого

переорієнтовуючи свою довоєнну діяльність. Найяскравішими прикладами такої трансформації стали благодійні ініціативи «United24», «Повернись живим», «Армія SOS», «Фонд Сергія Притули», Всеукраїнський центр волонтерів «People's Project» та інші фонди, які акумулюють значні обсяги допомоги. Від початку повномасштабної агресії українці та міжнародні донори перерахували на потреби цих організацій понад 33,9 млрд грн [23].

Попри загальне скорочення кількості НУО, війна стала поштовхом до стрімкого зростання благодійного сектору. Лише протягом 2022 року кількість благодійних організацій збільшилася з 830 до 6367 – у дев'ять разів. Паралельно різко посилилася їхня публічна присутність: згадки про благодійні фонди в медіа зросли більш ніж у десять разів (з 9,4 тис. до майже 98 тис.), а загальна кількість повідомлень у ЗМІ та соцмережах досягла близько 600 тис. Лідером інформаційного поля став фонд «Повернись живим», за ним – «United24» та ГО «Справа громад». Найбільше матеріалів поширювали загальноукраїнські медіа, проте вагоме представлення спостерігалось і на рівні регіональної преси, особливо в Києві [23].

Показовим прикладом є діяльність Благодійного фонду «Повернись живим», який станом на 2025 рік перетворився на одну з найпотужніших професійних волонтерських організацій оборонного спрямування. Фонд не лише акумулював мільярдні пожертви, а й системно забезпечував військових високоточним обладнанням, засобами спостереження, зв'язку та навчання, а також впроваджував масштабні програми підтримки підрозділів Сил оборони [33].

Значну кількість волонтерів та благодійників навколо підтримки українських військових у протистоянні російській агресії вдалося згуртувати громадському об'єднанню «Армія SOS». Організація реалізує низку високотехнологічних проєктів, зокрема у сфері радіоелектронної розвідки, використання та модернізації безпілотників, авіарозвідки. Крім того, команда розробила унікальне програмне забезпечення для навігації, розрахунків і планування. За даними самої організації, цю систему використовують тисячі

українських захисників, і багато з них підкреслюють, що саме наявність «Кропиви» у планшетах допомогла зберегти їм життя [7].

Однією з найбільших вітчизняних гуманітарних організацій є «Товариство Червоного Хреста України», яке в тісній співпраці з державними установами надає допомогу як у періоди збройних конфліктів, так і в мирний час. Серед основних напрямів її роботи: участь у міжнародних гуманітарних місіях у випадку катастроф і надзвичайних ситуацій, надання медико-соціальної підтримки соціально вразливим групам населення, навчання громадян навичкам домедичної допомоги, сприяння відновленню родинних зв'язків, утрачених через війну, природні лиха або міграційні процеси, а також надання психосоціальної підтримки. Лише з початку повномасштабного вторгнення, від 24 лютого 2022 року, людей завдяки волонтерам Червоного Хреста України більше 10 000 громадян отримали першу психологічну допомогу [89].

Одним із найпомітніших прикладів сучасної громадянської мобілізації став всеукраїнський центр волонтерів People's Project, заснований ще у 2014 році. За роки своєї роботи він реалізував понад сотню благодійних ініціатив із загальним бюджетом більш як 100 млн грн. Особливістю моделі Центру є використання принципів краудфандингу: кожен проєкт має окрему онлайн-сторінку, де кошти збираються виключно безготівково, а потенційні донори можуть у режимі реального часу відстежувати рівень його фінансування. Така прозорість забезпечує високий рівень довіри та дозволяє громадянам бачити, як їхня підтримка перетворюється на реальні результати [16].

Символом ефективної самоорганізації українського суспільства став і Благодійний фонд Сергія Притули, який окрім гуманітарної допомоги активно забезпечує Збройні сили України транспортом, дронами та високотехнологічним обладнанням. Завдяки потужній підтримці громадян фонд зміг лише за кілька днів зібрати 600 млн грн на закупівлю чотирьох безпілотників Bayraktar. Вражені такою відданістю українців, виробники – компанія Baykar – вирішили безкоштовно передати ці апарати Україні, що стало яскравим прикладом міжнародної солідарності та сили громадської ініціативи [12].

Важливе місце в системі надання гуманітарної допомоги та розвитку волонтерського руху в умовах повномасштабної війни посідає Благодійний фонд «ЩЕДРИК». Створений у липні 2022 року, він за короткий час перетворився на один із ключових гуманітарних хабів Миколаївської та Херсонської областей, забезпечуючи системну підтримку вразливих категорій населення, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від бойових дій громад. Завдяки потужній логістичній спроможності, розгалуженій мережі пунктів видачі, співпраці з міжнародними організаціями (зокрема WFP, Save the Children, OXFAM, ZOA) та залученню сотень волонтерів, Фонд не лише забезпечує населення продовольчими наборами, медикаментами, засобами першої необхідності, а й реалізує програми відновлення, підтримки зайнятості, професійного навчання та психологічної й соціальної адаптації. Усе це дозволяє стверджувати, що БФ «ЩЕДРИК» відіграв і продовжує відігравати значну роль у зміцненні стійкості громад та розбудові культури взаємодопомоги в Україні під час війни [13].

Громадська активність українців у воєнний час продовжує зростати. Лише через платформу Української Волонтерської Служби заявки на волонтерство подали понад 43,5 тисячі осіб, а до комунікаційних чатів долучилося близько 100 тисяч нових користувачів. Це свідчить про надзвичайний рівень мобілізації та солідарності суспільства. Українці масово включилися в допомогу армії, підтримку переміщених осіб, забезпечення гуманітарних потреб постраждалих від бойових дій, демонструючи високий рівень громадянської відповідальності та єдності [30].

У 2023 році компанія Gradus Research Plus провела масштабне опитування українців віком від 18 до 60 років, аби з'ясувати їхнє ставлення до благодійності та волонтерства, а також рівень їхньої особистої участі у цих видах діяльності. У дослідженні взяли участь понад тисячу респондентів, і його результати засвідчили суттєве зростання громадянської активності. Виявилось, що наприкінці 2023 року кількість українців, які долучаються до волонтерства або благодійної підтримки, подвоїлася порівняно з серединою 2022 року, коли повномасштабна війна тривала лише кілька місяців. Водночас кількість тих, хто

не виявляє бажання допомагати державі чи фронту, скоротилася з 14% до лише 8%, що свідчить про посилення суспільної солідарності [39].

Опитування показало, що 53% респондентів надають допомогу самостійно, 49% – через друзів або родичів, 39% – через волонтерські організації, і лише 30% – за допомогою благодійних фондів (рис. 2.2).

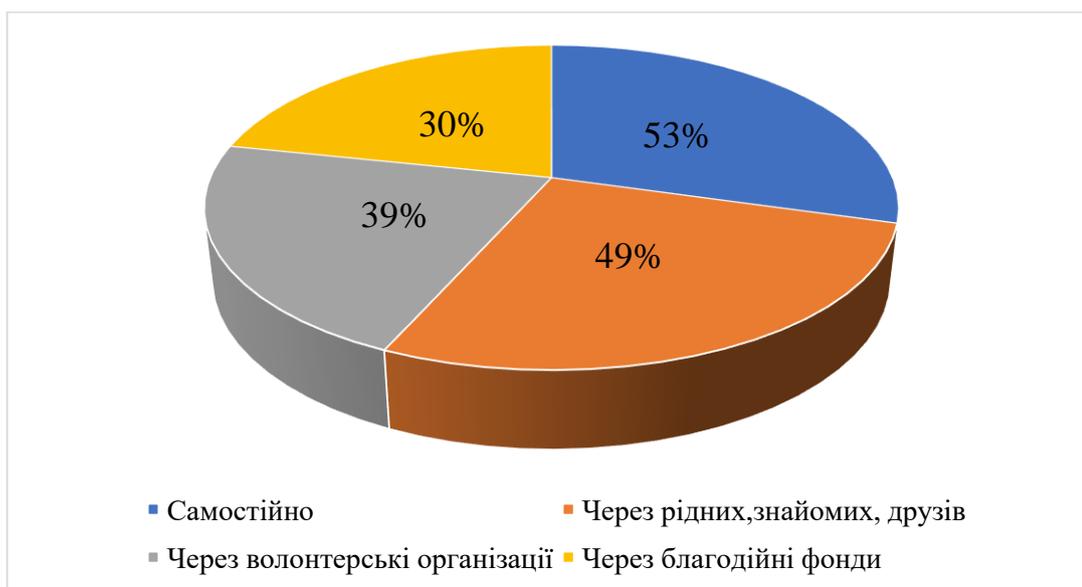

Рис. 2.2. Методи залучення громадян до надання допомоги

Тобто саме благодійні фонди залишаються найменш популярним каналом долучення до допомоги, що може бути зумовлений низкою причин: низькою обізнаністю громадян про діяльність благодійних фондів та можливість звернення до них; поширеними побоюваннями чи стереотипами щодо неефективного використання пожертв; переконанням, що особиста допомога або передача коштів через знайомих є більш швидкою та прямою; складністю чи незручністю формальних процедур, які супроводжують взаємодію з фондами.

Однак, попри загальне зростання волонтерської активності, результати дослідження демонструють необхідність підвищення прозорості, доступності та комунікаційної відкритості благодійних фондів, щоб зміцнювати довіру громадян та розширювати їхнє залучення.

У цих умовах інститути громадянського суспільства стали надійними партнерами держави, оперативно заповнюючи прогалини, які органи влади через

масштабність викликів не могли вирішити самостійно у короткі строки. Така взаємодія забезпечила більш ефективне реагування на кризові ситуації, посилила обороноздатність країни та стала одним із ключових чинників стійкості України перед обличчям повномасштабної агресії [18, с. 43].

Громадський сектор став одним із найпотужніших інструментів підтримки українського суспільства в умовах війни. Організації громадянського суспільства не лише оперативно реагують на гуманітарні потреби, але й формують нову культуру взаємодії між громадянами, владою та міжнародними партнерами. Вони сприяють відновленню країни, зміцненню соціальної єдності та підтримують людей там, де державні ресурси обмежені. Саме тому роль організацій громадянського суспільства у подоланні наслідків війни є стратегічною та визначальною для майбутньої відбудови України [24, с. 75].

У період повномасштабної війни саме організації громадянського суспільства (ОГС) активно забезпечують населення продуктами, ліками, засобами гігієни, речами першої необхідності, а також надають адресну фінансову підтримку. Деякі організації компенсують витрати громад або окремих родин, що дає змогу людям швидко адаптуватися до складних обставин. Громадські організації часто залучають фахівців – психологів, соціальних працівників, юристів, інженерів, освітян – які надають населенню та громадам консультативну й технічну підтримку. Це стосується питань безпеки, охорони здоров'я, освіти, правової допомоги, відновлення інфраструктури та інших критичних сфер. ОГС виступають зв'язковою ланкою між донорами, державними інституціями та громадами. Вони готують проєкти, залучають фінансування, контролюють виконання робіт, а влада забезпечує юридичні підстави й організаційні ресурси. Завдяки такому партнерству реалізуються сотні ініціатив у сферах соціального захисту, безпеки, освіти, відновлення та підтримки постраждалих регіонів. ОГС проводять навчання, тренінги, консультації для представників громад, допомагаючи їм розробляти місцеві програми, працювати з донорами та ефективно організовувати життєво важливі процеси. Це робить громади більш самостійними і здатними самостійно

реагувати на виклики війни [24, с. 76].

Неурядові організації активно беруть участь у розробці законодавчих рішень і державних програм. Їхні експертні пропозиції допомагають створювати більш ефективні та реалістичні механізми підтримки населення. Завдяки адвокаційним зусиллям ОГС державні рішення стають ближчими до потреб людей [24, с. 76].

Таким чином, важливу роль у розвитку громад відіграють адвокаційні кампанії, адже саме завдяки ним місцеві проблеми переходять у площину реальних рішень, а голос громадян стає впливовим інструментом змін. В умовах децентралізації та зростання ролі громадянського суспільства адвокація дозволяє активним мешканцям не лише порушувати актуальні питання, а й формувати порядок денний, пропонувати конкретні кроки та співпрацювати з владою для досягнення сталих результатів. Використання різних методів – від документального кіно до публічних консультацій і просвітницьких заходів – допомагає не лише привернути увагу, а й об'єднати громаду навколо спільної мети.

Варто розглянути успішні ініціативи, які проводили модератори кіноклубів мережі DOCUCLUB у різних громадах України. Використання документального кіно стало важливим інструментом привернення уваги до суспільних проблем та пошуку рішень разом із місцевою владою та громадянами [34].

Одним із успішних прикладів стала адвокаційна кампанія Юрія Чумака з Харківщини, який розглянув проблему дітей – свідків домашнього насильства. Покази документального фільму допомогли виявити серйозну прогалину в законодавстві: постраждалі не могли отримати безоплатну правову допомогу через відсутність затвердженої форми направлення. Завдяки зверненню активіста Міністерство соціалістики запровадило необхідний документ, що вплинуло на ситуацію по всій Україні [34].

Наступною успішною ініціативою стала екологічна кампанія із впровадження сортування сміття у Чемеровецькій громаді Хмельниччини, яку

організувала модераторка Зоя Філіпенко. За допомогою документальних фільмів, інформаційних заходів та співпраці з місцевою ГО вдалося змінити ставлення людей до екології, доповнити місцеву програму новими напрямками та започаткувати довготривалі екопроекти [34].

Наступною успішною історією став досвід Хрестівської громади на Херсонщині, де Ілона Коротіцина разом із експертами допомогла створити комплексну безпекову програму. Покази документальних фільмів та робота з активними жителями сприяли кращій комунікації між владою і громадою та визначенню пріоритетних безпекових заходів. Кампанія також об'єднала мешканців різних сіл і стала містком між людьми та органами влади [34].

Громадянське суспільство відіграє вирішальну роль не лише у внутрішніх реформах, але й у формуванні образу України на світовій арені та зміцненні міжнародної солідарності. Українські активісти на міжнародних зустрічах демонструють реальні свідчення війни, діляться фактами з прифронтових територій, що викликає значний резонанс та підтримку.

Українські організації громадянського суспільства перетворилися на один із ключових драйверів європейської інтеграції країни. Вони не лише формують порядок денний реформ, а й активно впливають на процеси ухвалення рішень на рівні Європейського Союзу. Саме ОГС забезпечують підготовку аналітики, альтернативних звітів для Єврокомісії, моніторинг виконання рекомендацій, а також контролюють прозорість таких інструментів, як Ukraine Facility. У період війни громадський сектор став тим середовищем, яке компенсує аналітичні, експертні та гуманітарні прогалини, що виникають внаслідок обмежених ресурсів держави [24, с. 78].

У звітах європейських інституцій наголошується на зростанні впливу українських ОГС. Вони підтримували уряд у підготовці відповідей для Єврокомісії, брали участь у консультаціях та допомагали формувати законодавчі ініціативи, необхідні для руху України до ЄС. У 2023 році Єврокомісія окремо відзначила внесок громадського сектору у реформування державної політики, зокрема у сферах правосуддя, антикорупції, рівності та відновлення країни.

Громадські організації стали також важливими учасниками переговорного процесу щодо членства України в ЄС. Вони надають експертну підтримку уряду, допомагають у комунікації зі стейкхолдерами та донорами, виступають на міжнародних форумах і конференціях. Представники Урядового офісу євроінтеграції підкреслюють, що обсяг роботи в рамках переговорів настільки великий, що без залучення ОГС ні якісно, ні оперативно його виконати неможливо [91].

На міжнародному рівні українські організації активно просувають інтереси держави у парламентах, урядових структурах, НАТО та Євросоюзі. У Брюсселі працює Ukrainian Civil Society Hub та інші профільні ОГС, які проводять десятки адвокаційних заходів на рік. У США діє потужна мережа Razom Advocacy та American Coalition for Ukraine, які регулярно зустрічаються з конгресменами, добиваючись підтримки українських ініціатив, зокрема постачання зброї. Інші організації – як-от Nova Ukraine – зосереджуються на проблемах прав людини, зокрема на поверненні викрадених Росією українських дітей (#BringKidsBack) [24, с. 79].

Громадські організації сьогодні є одним із ключових рушіїв реформ в Україні. Вони забезпечують прозорість публічного управління, залучають громадян до ухвалення рішень і фактично утримують реформаторський курс держави навіть в умовах війни. Варто зазначити, що саме активність громадянського суспільства не дозволила країні скотитися до авторитарних практик, адже значна частина реформ просувається завдяки ініціативам ОГС, які постійно тиснуть на владу та не дають їй «зупинитися».

Вплив громадських організацій офіційно визнано і на міжнародному рівні. У звітах Єврокомісії неодноразово наголошується, що саме українські ОГС забезпечують суттєвий поступ у впровадженні євроінтеграційних реформ. Експерти громадського сектору – зокрема «Реанімаційного пакету реформ» – надають аналітичні висновки, готують пропозиції до законопроектів, беруть участь у робочих групах і комісіях Верховної Ради та уряду. Вони долучалися до законодавчих ініціатив щодо публічних консультацій, народовладдя,

адміністративної процедури, реформування юридичної освіти, протидії тютюновій індустрії тощо. У сфері правової реформи громадські експерти досліджували зарубіжний досвід, обговорювали проекти законів і пропонували зміни, які були враховані під час голосування [32].

Окремий напрям – антикорупційні ініціативи. Коаліції організацій громадянського суспільства, серед яких РПП, Центр демократії та верховенства права, Transparency International Ukraine та інші, наполегливо роз'яснювали небезпеки законопроектів, які могли легалізувати приховане лобіювання. Завдяки їхній участі проект Закону «Про лобізм» був істотно доопрацьований і став інструментом прозорості взаємодії держави та громадянського суспільства замість джерела ризиків. ОГС також активно впливають на формування державної політики через адвокацію, експертні консультації та публічні кампанії. Вони беруть участь у робочих групах міністерств, готують «дорожні карти» змін, пропонують правки до чинного законодавства, домагаючись узгодження українських норм з європейськими стандартами. В аналітичних звітах наголошується: без участі громадянського суспільства під час війни було б неможливо зберегти прозорість управління та відкритість ухвалення рішень [24, с. 81]. Крім того, План заходів із реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2025–2026 роки передбачає системне залучення ОГС до підготовки реформ, адаптації законодавства, проведення консультацій та моніторингу. До цих процесів долучаються десятки провідних організацій: від правозахисних та антикорупційних інституцій до аналітичних центрів і об'єднань, що представляють інтереси дітей, людей з інвалідністю та інших уразливих груп [76].

Загалом діяльність громадських організацій у сфері реформування стала важливим елементом стійкості української демократії. В умовах війни саме вони виконують роль посередника між суспільством і державою, забезпечуючи контроль, експертизу, публічність і сталість перетворень.

Важливим кроком до зміцнення демократичних механізмів участі громадян у формуванні державної політики стало набуття чинності у 2024 році в

Україні Закону «Про публічні консультації». Документ закріпив обов'язок органів влади залучати громади та неурядові організації до обговорення рішень через відкриті зустрічі, форуми, громадські ради, бюджети участі та інші інструменти. Це створює нові можливості для системної комунікації держави з громадянським суспільством та забезпечує прозорість ухвалення рішень, що особливо важливо в умовах війни та процесу відновлення країни [81].

Важливою формою взаємодії стали гуманітарні та соціальні платформи, зокрема Координаційний штаб, створений Президентом України у 2022 році для співпраці з міжнародними партнерами, волонтерами, благодійними фондами й громадськими організаціями. Він об'єднав зусилля різних структур задля допомоги людям, які постраждали від війни, та дозволив ефективніше локалізувати гуманітарні дії [27]. У 2025 році уряд затвердив офіційний План розвитку громадянського суспільства, який орієнтується на європейські демократичні стандарти та передбачає податкові стимули, розвиток локальної демократії, механізми комунікації між владою, громадами та НУО, а також цифрові інструменти співпраці через платформу «Дія» [76]. Значний внесок робить і міжнародна підтримка: з лютого 2022 по жовтень 2024 року уряд спрямував близько \$80 млн на підтримку українських неурядових організацій, передусім тих, які працюють із ВПО та в гуманітарній сфері [101].

Дослідження Київського міжнародного інституту соціології демонструють, що співпраця між владою та громадським сектором поступово зміцнюється: у 2023 році 40% НУО отримували запрошення до партнерства, а якість комунікації з органами влади помітно покращилася. Зростає і частка організацій, які отримують державне фінансування [25].

Водночас держава та НУО все частіше об'єднуються у міжсекторальні коаліції, що передбачають рівноправне партнерство у плануванні політик, моніторингу бюджетів, участі у відбудові та реалізації соціально важливих проєктів. Прикладами таких об'єднань є RISE Ukraine, Alliance UA CSO, RRR4U Консорціум та інші ініціативи, які працюють над локалізацією ресурсів і забезпеченням справедливого та стійкого відновлення України. Це свідчить про

поступову інституціоналізацію співпраці держави та громадянського суспільства, яка стає ключовим елементом демократичного розвитку та післявоєнної відбудови країни [27].

Отже, варто підсумувати, що повномасштабна війна докорінно змінила механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління, зробивши їх більш мобільними, прагматичними та орієнтованими на подолання кризових наслідків.

Неурядові організації стали ключовими партнерами держави, компенсуючи її обмежені ресурси та забезпечуючи виконання критично важливих функцій – від підтримки армії й евакуації населення до адвокації реформ і участі у формуванні державної політики. В умовах воєнного стану вони не втрачають демократизаційного потенціалу, а навпаки – посилюють його через підзвітність, експертизу, моніторинг, боротьбу з корупцією, залучення громадян і підтримку прозорості влади. Одночасно громадські організації адаптували свою діяльність до надзвичайних обставин, переорієнтувалися на гуманітарні та безпекові потреби, активізували міжнародну адвокацію та допомогли утримати державу в руслі європейських демократичних стандартів. Таким чином, війна не послабила вплив неурядових організацій на демократизацію публічного управління, а навпаки – зробила їх невід’ємним елементом стійкості, підзвітності та партнерської взаємодії влади й суспільства.

Висновки до другого розділу

Роль неурядових організацій у демократизації публічного управління та забезпеченні стійкості української держави набула системного, багатовимірного та стратегічного характеру. У мирний час НУО виступали ключовими каналами участі громадян у формуванні державної політики: вони здійснювали громадський контроль, брали участь у нормотворчості, проводили громадські експертизи, організовували адвокаційні кампанії та забезпечували діалог між владою і суспільством. Через роботу у дорадчих органах, публічні консультації,

експертні групи та механізми електронної демократії громадські організації сприяли підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління, створюючи необхідні умови для сталого функціонування демократичних інституцій.

Повномасштабна війна істотно трансформувала їхні функції та масштаби діяльності. На передній план вийшли гуманітарні, оборонні, координаційні та мобілізаційні завдання, що потребували швидкої адаптації, гнучкості та здатності працювати в умовах екстремальних ризиків. Водночас саме війна показала, що громадянське суспільство є не лише доповненням до держави, а її опорним елементом. НУО взяли на себе частину критичних функцій, пов'язаних із підтримкою Збройних Сил України, допомогою внутрішньо переміщеним особам, забезпеченням гуманітарної допомоги, документуванням воєнних злочинів, налагодженням міжнародної комунікації та адвокацією інтересів України на глобальному рівні. Завдяки цьому вдалося зміцнити обороноздатність держави, підвищити рівень суспільної солідарності та запобігти згортанню демократичних практик у період воєнного стану.

При цьому зросла і структурна складність сектору: кількість неурядових організацій збільшилася в рази, розширилася географія їхньої діяльності, з'явилися нові напрями роботи, спрямовані на підтримку армії, ветеранів, постраждалих громад та відновлення країни. З іншого боку, посилюються виклики – ресурсна вразливість, залежність від донорів, ризики витіснення державою своїх соціальних зобов'язань на громадський сектор, а також загрози для безпеки активістів. Це потребує інституціоналізації системи державної підтримки ОГС, забезпечення сталих механізмів участі, розширення можливостей місцевої демократії та перезавантаження інструментів громадського контролю.

Отже, саме синергія двох складових – участі НУО у формуванні державної політики та їхньої здатності адаптуватися й діяти в умовах війни – формує потужний демократичний ресурс сучасної України. Неурядові організації стають не лише індикатором розвитку громадянського суспільства, а й гарантом того,

що процеси відбудови та реформування держави здійснюватимуться на принципах відкритості, інклюзивності та підзвітності. Їхня активність свідчить, що навіть у найскладніших умовах Україна зберігає здатність до демократичного самоврядування, а громадянське суспільство – до самоорганізації, відповідальності та стратегічної участі у визначенні траєкторії майбутнього розвитку держави.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

3.1. Проблеми взаємодії неурядових організацій та органів влади в Україні в умовах воєнного стану

У період повномасштабної війни роль неурядових організацій у забезпеченні стійкості держави та підтримці населення суттєво зросла, однак разом із цим загострилися й проблеми у взаємодії між громадським сектором та органами влади. Воєнний стан створив нові управлінські, правові та організаційні виклики, які впливають на ефективність комунікації, координації зусиль і розподілу відповідальності між державою та НУО. Саме тому аналіз основних бар'єрів, непорозумінь і обмежень у цій взаємодії є необхідним для розуміння того, як удосконалити партнерство, забезпечити прозорість, підзвітність і більш ефективне реагування на нагальні потреби суспільства в умовах війни.

Неприбутковий сектор України у період 2022-2025 роки переживає глибоку трансформацію, зумовлену повномасштабною війною, зміною суспільних потреб і переглядом внутрішніх підходів до організаційного розвитку. Для громадських і благодійних організацій нові виклики супроводжуються появою додаткових можливостей – міжнародні партнери посилюють підтримку України, розширюється фінансування, а нові формати співпраці сприяють масштабуванню проєктів. Проте одночасно НУО змушені адаптуватися до стрімких змін: перебудовувати роботу, нарощувати спроможність, формулювати власну позицію та вміти її відстоювати на рівні державної політики й у діалозі з донорами. Саме ці тенденції були відображені у дослідженні «Philanthropy in Ukraine», яке на основі інтерв'ю з двадцятьма організаціями показало найважливіші процеси, що сьогодні визначають

розвиток українського третього сектору [22].

Досвід українських неурядових організацій показує їх високу стійкість у кризових умовах: під час пандемії COVID-19 91% НУО змогли зберегти свої команди, а під час повномасштабної війни цього досягли 88,3% організацій. Однак за зовнішньою стабільністю приховані суттєві кадрові виклики. Попри різке збільшення загальної кількості громадських і благодійних об'єднань після 2022 року, середня чисельність активних працівників у секторі зменшилася приблизно у 1,7 рази. Це означає, що НУО змушені працювати з меншими командами, несучи при цьому значно більший обсяг відповідальності та навантаження, ніж у довоєнний час. Така ситуація створює кадрову кризу, поглиблену ризиками безпеки як для поточних співробітників, так і для потенційних нових фахівців, які нерідко побоюються працювати в умовах війни або вимушено виїхали за кордон [44, с. 37].

Таким чином, можна визначити, що одним із найбільш гострих проблем неурядових організацій на сьогодні є кадрова криза. Швидке зростання обсягів роботи та розширення напрямів діяльності створило потребу в нових фахівцях, яких на ринку просто не вистачає. Частина потенційних працівників виїхала за кордон, інші перейшли до міжнародних структур, які можуть запропонувати значно вищу оплату праці. При цьому в сектор дедалі частіше приходять люди без чіткої мотивації працювати саме в неприбутковій сфері, що створює внутрішні конфлікти цінностей. У таких умовах організаціям важливо інвестувати у власні команди – забезпечувати гідні умови праці, підтримувати професійний розвиток співробітників і формувати ціннісну єдність усередині колективу [22].

Основними джерелами фінансової підтримки українського громадського сектору сьогодні залишаються кошти державного та місцевих бюджетів, міжнародна і внутрішня донорська допомога, благодійні внески, підтримка діаспори, а також власні надходження від надання соціальних послуг, членських внесків, донатів і комерційних ініціатив НУО. Вагому частку фінансового забезпечення становлять саме пожертви громадян та благодійні внески, тоді як

близько 21,6% ресурсів надходить у вигляді міжнародних грантів, а ще 15,3% - від власної господарської діяльності організацій. Така структура джерел демонструє як різноманіття можливостей для розвитку, так і залежність сектору від зовнішніх фінансів [100].

Попри різноманітність джерел, питання фінансування залишається одним із найбільш проблемних для НУО. Якщо на початку вторгнення будь-яка волонтерська ініціатива могла отримати значну підтримку від громадян, то з часом рівень приватних пожертв знизився, а конкуренція за ресурси зростає. Водночас донорські програми та міжнародне фінансування значно розширилися, що створює нові можливості для стабільної операційної діяльності НУО. Це вимагає активнішого фандрейзингу, залучення довгострокових грантів та роботи над підвищенням організаційної спроможності, яка все частіше стає ключовим критерієм для донорів [22].

Наприкінці 2024 року Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) профінансувало в Україні 39 гуманітарних і розвиткових програм на загальну суму 4,28 млрд доларів. Проте саме ці напрями стали першими, де відбулося скорочення проєктів – зокрема у сфері енергетичної відбудови, охорони здоров'я, підтримки місцевого самоврядування, економічного розвитку та громадянського суспільства. Запровадження паузи у фінансуванні, а також відсутність чіткої комунікації з боку USAID спричинили серйозні труднощі для організацій-бенефіціарів [24, с. 27].

У першій половині 2025 року були оприлюднені оперативні дослідження, які дозволили оцінити реальні масштаби кризи та підтвердили, що її вплив має системний характер. За результатами експрес-опитування, проведеного у лютому 2025 року серед 73 українських ОГС, залежних від фінансування USAID, більшість організацій повідомили про різке погіршення фінансової ситуації. Зокрема, 25% скоротили персонал, 19% змушені були відправити працівників у неоплачувані відпустки, а 12% повністю згорнули свої програми. Особливо постраждали жіночі організації: вони призупинили юридичні виїзди, закрили центри правової допомоги й перестали забезпечувати підтримку ВПО. 93%

організацій, які працюють у сфері гендерної рівності та захисту прав жінок, очікують закриття протягом трьох місяців, якщо фінансування не поновиться [24, с. 27].

Додаткові дані підтвердило дослідження у межах проєкту «Соціальні індикатори». Воно показало, що в попередні роки 27,1% українських ОГС отримували безпосередню або опосередковану підтримку USAID, а 7,7% – залежали від неї критично. Особливо постраждали організації, що працювали у регіонах, які регулярно піддаються загрозам та атакам. Після зупинення діяльності USAID майже половина таких організацій уже призупинила частину проєктів, а чверть — повністю їх закрила. Більшість постраждалих структур була змушена зменшити інституційну спроможність і переформатовувати роботу у пошуках альтернативних джерел фінансування. Опитування також показало, які види допомоги були критично важливими для громад. Найчастіше респонденти згадували психологічні консультації та навчальні програми з психічного здоров'я (45,7%), далі – освітні проєкти (43,4%) та гуманітарну підтримку (їжа, вода, засоби гігієни) – 41,9%. Приблизно третина організацій надавала допомогу людям з інвалідністю, підтримувала культурні заходи або проєкти, пов'язані з доступністю. Значною також була частка організацій, що працювали над відновленням критичної інфраструктури та підтримкою малого бізнесу [24, с. 27].

Таким чином, завдяки USAID фінансувалися програми найрізноманітніших напрямів – від психічного здоров'я й освіти до гуманітарної допомоги, культурних ініціатив і правових послуг. Зупинка фінансування створила ризики значного відкату для тих громад, які користувалися цими послугами. У глибинних інтерв'ю лідери ОГС підтвердили, що припинення фінансування США спричинило глибоку кризу в секторі. Організації описували її як багатоетапну, що «ланцюговою реакцією» вплинула на всі аспекти їхньої діяльності. Найперше постраждали проєкти, які реалізовувалися у партнерстві з органами влади, а також ті напрямки, що вимагали спеціалістів та довготривалої роботи. Другим ударом стала «діра» в бюджетах, яка змусила ОГС іти на

скорочення, працювати понаднормово та шукати нових донорів. Особливо ускладнила ситуацію втрата кадрів – висококваліфіковані фахівці переходили у приватний сектор або виїжджали за кордон [24, с. 27].

Отже, 2025 рік став періодом суттєвого загострення конкуренції за донорські кошти, що водночас посилює відчуття нестабільності та боротьби за виживання серед українських громадських організацій.

Ще одним важливим викликом є професійне та емоційне вигорання команд. Інтенсивність роботи, постійний стрес, необхідність швидко реагувати на гуманітарні та військові кризи виснажують працівників і волонтерів. Багато команд працюють майже без вихідних, обслуговуючи критичні потреби: евакуацію людей, збір гуманітарної допомоги, підтримку ЗСУ, роботу з ВПО. В умовах нестачі кадрів навантаження на наявний персонал зростає, що підвищує ризик емоційного виснаження та зниження ефективності [62].

Громадські організації активно переходять від «режиму кризового реагування» до стратегічного планування та побудови довгострокових програм. Внутрішні процеси стають більш структурованими, зростає рівень взаємодії в командах, впроваджуються сучасні управлінські практики. Проте адаптація до нових умов супроводжується необхідністю залучення зовнішніх експертів, навчання персоналу, формування нових компетенцій, особливо у сферах фінансового менеджменту, юридичного супроводу та оформлення гуманітарної допомоги [22].

Одним із викликів варто вважати комунікацію з міжнародними донорами. Частина з них не повною мірою враховує український контекст, що призводить до нереалістичних очікувань та формальних підходів до оцінки результатів. Представники НУО наголошують, що ефективне партнерство можливе лише за умови відкритого діалогу, пояснення місцевих особливостей та спільного планування проєктів [22].

Окремою категорією визначено логістичні виклики, пов'язані з блокуванням транспортних шляхів, проблемами з доставкою гуманітарних вантажів, неможливістю працювати на прифронтових територіях. Логістика

залишається критично важливим елементом діяльності НУО, і її складність в умовах війни суттєво впливає на швидкість та якість реалізації проєктів [62].

Питання безпеки – ще один системний бар'єр, який визначає можливості роботи неприбуткових організацій. Йдеться як про фізичну безпеку працівників у регіонах з високим рівнем воєнних ризиків, так і про безпеку комунікацій, захист персональних даних, роботу в умовах кібератак чи інформаційних загроз. Для багатьох НУО ця проблема залишається найсуттєвішою і вимагає додаткових ресурсів на створення безпечного робочого середовища [62].

Тобто, можна стверджувати, що українські неурядові організації стоять на порозі якісного перезавантаження. Вони отримали безпрецедентні можливості для розвитку та впливу, але щоб цим скористатися, їм необхідно зміцнювати свою інституційну спроможність, формувати чітку позицію, покращувати експертність і налагоджувати системну взаємодію з донорами. НУО демонструють високу адаптивність і здатність до швидкої трансформації, однак одночасно стикаються з низкою глибоких викликів, що загрожують їхній стійкості.

Вирішення цих проблем потребує комплексної підтримки – як з боку держави та міжнародних партнерів, так і через розвиток внутрішніх можливостей самих організацій. Важливо інвестувати у внутрішні команди, посилювати нематеріальну мотивацію та будувати довгострокові стратегії – саме це стане основою сталого розвитку сектору у найближчі роки. Отже, умови війни не лише висвітлили слабкі місця сектору, а й створили унікальне вікно можливостей для його подальшого зміцнення та професійного зростання.

3.2. Пропозиції щодо розвитку партнерства між неурядовими організаціями та органами влади в Україні

Побудова ефективного діалогу між державою та інститутами громадянського суспільства є однією з ключових умов демократизації та

успішного реформування України. В умовах війни та післявоєнного відновлення роль партнерства між владою та неурядовими організаціями істотно зростає, адже саме вони здатні оперативно реагувати на потреби населення, залучати ресурси та забезпечувати суспільний контроль. Водночас наявні механізми співпраці потребують суттєвого вдосконалення й систематизації. З огляду на це, пропонується комплекс напрямів, які дозволять підвищити ефективність взаємодії держави й громадського сектору.

Першочерговим завданням є інституційне закріплення постійного та структурованого діалогу. Необхідно розширити практику консультаційних платформ, громадських рад, координаційних комітетів та експертних груп при органах виконавчої влади. Важливо забезпечити, щоб ці механізми мали не формальний, а дієвий характер: включали регулярні зустрічі, прозорість процедур, можливість впливу НУО на зміст нормативно-правових актів та державних програм. Держава має не лише залучати громадськість до обговорення рішень, а й демонструвати, як пропозиції НУО враховані у політиці.

Другим стратегічним напрямом є спрощення процедур взаємодії та зменшення бюрократичних бар'єрів. Нині багато ініціатив зупиняються через складність погодження проектів, надмірну зарегульованість чи дублювання адміністративних процедур. Доцільно передбачити цифровізацію всіх процесів співпраці з НУО – від подання проектних пропозицій до отримання доступу до публічних даних та проходження публічних консультацій. Стандартизовані й спрощені процедури дадуть змогу розширити участь організацій, особливо на місцевому рівні.

Третім важливим компонентом є формування фінансово стійкого громадського сектору. Держава має розробити окрему програму підтримки інституційного розвитку НУО: забезпечити відкриті конкурси грантів, можливість отримання багаторічного фінансування для ключових напрямів діяльності, податкові стимули для благодійників. Також важливо збільшити частку державних і муніципальних програм, що реалізуються через соціальне

замовлення – надання НУО можливості офіційно виконувати соціальні послуги на контрактній основі.

Четвертою пропозицією є посилення прозорості та звітності обох сторін. Громадські організації повинні демонструвати добросовісність, відкритість фінансів і результатів діяльності, а органи влади – забезпечувати доступ до інформації, відкриті реєстри, прозорі конкурси та якісну комунікацію. Важливим є створення спільних механізмів моніторингу – коли державні інституції та НУО разом оцінюють ефективність реалізованих програм, що сприяє довірі та зміцнює партнерство.

Нарешті, надзвичайно важливим є розвиток культури співпраці та підвищення компетентностей. Доцільно впроваджувати програми спільного навчання державних службовців та представників НУО – з питань публічних консультацій, цифрових інструментів взаємодії, проєктного менеджменту, аналітики та комунікацій. Це дозволить створити спільне професійне середовище, яке розуміє цінності та принципи співпраці.

Ефективна взаємодія органів державної влади з інститутами громадянського суспільства є ключовою умовою демократичного розвитку держави та зміцнення її інституційної спроможності. У сучасних умовах саме партнерство держави й громадськості забезпечує прозорість ухвалення рішень, підзвітність влади та активне залучення громадян до формування й реалізації публічної політики. Оптимізація такої взаємодії передбачає впровадження комплексних механізмів, які дозволяють зменшити бюрократичні бар'єри, посилити комунікацію, забезпечити громадський контроль і сприяти інституційному розвитку громадських об'єднань. Основні напрями вдосконалення цієї взаємодії узагальнено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Напрями оптимізації взаємодії державної влади та інститутів громадянського суспільства

№	Напрямок взаємодії	Характеристика
1	Формування сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства	Держава має оперативно реагувати на запити громадськості, ухвалювати відповідні нормативні акти та забезпечувати правові умови для діяльності громадських інститутів.
2	Підтримка інституційного розвитку громадянського суспільства	Розвиток громадських організацій має відбуватись через саморегуляцію, партнерські відносини з державою й утвердження правової культури. Виділяються три типи організацій: до-громадянське суспільство, постгромадянське та досліджувальне.
3	Усунення надмірної бюрократії у державному управлінні	Зменшення бюрократичних перешкод сприяє ефективнішій співпраці влади та громадськості. Необхідно законодавчо врегулювати процедури розв'язання суспільно важливих питань та спростити адміністративні процеси.
4	Протидія корупції	Державні інституції та громадські організації мають спільно працювати над зменшенням корупційних ризиків і створенням механізмів її попередження.
5	Подолання інформаційної ізоляції та розвиток комунікації	Влада повинна удосконалити комунікацію з громадськістю, забезпечити відкритість і прозорість, а також підвищити рівень довіри до державних інституцій завдяки якісному інформуванню.
6	Поєднання державного і громадського контролю	Спільний контроль сприяє ефективнішому управлінню. Доцільно удосконалити законодавство щодо громадського контролю й активніше залучати громадськість до моніторингу діяльності влади.

Джерело: сформовано автором

Отже, формування дієвого партнерства між державою та неурядовими організаціями потребує поєднання інституційних, процедурних, фінансових та освітніх механізмів. Реалізація цих пропозицій сприятиме зміцненню демократичних інститутів, підвищенню довіри громадян до державної влади та ефективному відновленню країни.

Висновки до третього розділу

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що в умовах воєнного стану взаємодія неурядових організацій з органами публічної влади набула стратегічного значення, але одночасно виявила низку глибоких системних проблем. Різке зростання навантаження на НУО, кадровий дефіцит, фінансова нестабільність, логістичні та безпекові ризики, а також скорочення окремих міжнародних програм підтримки призвели до відчутного виснаження громадського сектору. Це безпосередньо позначається на якості співпраці з державою: організації часто змушені працювати в режимі постійної кризи, маючи обмежені ресурси для інституційного розвитку, стратегічного планування та системної участі у формуванні публічної політики. Водночас саме в цей період проявилася висока адаптивність і стійкість НУО, їх здатність оперативно реагувати на потреби населення, брати на себе роль посередника між громадянами, донорами та владою.

Розроблені пропозиції демонструють, що підвищення ефективності партнерства можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує інституційні, процедурні, фінансові та освітні інструменти. Запропоновано зміцнювати постійні платформи діалогу (громадські ради, консультативні й координаційні органи), спрощувати бюрократичні процедури та перевести ключові процеси взаємодії у цифровий формат; розвивати механізми державної підтримки інституційної спроможності НУО через грантові програми, соціальне замовлення, податкові стимули для благодійників. Окремий акцент зроблено на прозорості та підзвітності всіх учасників, розширенні практик спільного

моніторингу й оцінювання політик, а також на формуванні спільного професійного середовища через програми підвищення кваліфікації державних службовців і представників громадського сектору.

Таким чином, удосконалення взаємодії неурядових організацій із органами публічної влади розглядається як необхідна умова стійкого розвитку України в умовах війни та післявоєнного відновлення. З одного боку, держава має забезпечити сприятливе правове поле, відкритість і готовність до реального, а не формального залучення громадськості; з іншого – НУО повинні зміцнювати власну інституційну спроможність, професійність і добросовісність. Реалізація запропонованих напрямів – від зменшення бюрократії й посилення громадського контролю до розвитку партнерських форматів та спільних освітніх ініціатив – створює передумови для формування зрілого громадянського суспільства, здатного стати рівноправним партнером публічної влади у процесі реформ, відбудови та європейської інтеграції України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволило успішно реалізувати поставлену мету та виконати всі завдання, окреслені в межах кваліфікаційної роботи.

1. Визначено сутність, ознаки та класифікацію неурядових організацій. Отже, неурядові організації становлять важливу й багатогранну складову громадянського суспільства, яка поєднує політичні, соціально-економічні та гуманітарні функції. Вони функціонують як автономні, здебільшого неприбуткові об'єднання громадян, спрямовані на захист прав людей, представлення інтересів різних соціальних груп, розв'язання суспільно значущих проблем і здійснення контролю за діяльністю публічної влади. Значна різноманітність організаційних типів, сфер діяльності та масштабів охоплення зумовлює потребу у комплексній класифікації НУО, що дає змогу чіткіше визначити їхню роль і місце у структурі публічного управління. Аналіз міжнародних та українських підходів підтверджує: попри різні інтерпретації, всі вони визнають суттєвий внесок НУО у зміцнення демократії, підвищення прозорості влади та активізацію громадської участі. Саме це створює базу для подальшого вивчення ефективних моделей співпраці неурядових організацій з органами державної влади в Україні.

2. Розглянуто нормативно-правове регулювання діяльності неурядових організацій в Україні. Таким чином, система нормативно-правового регулювання діяльності неурядових організацій в Україні становить багаторівневий і узгоджений правовий комплекс, що визначає умови їх створення, функціонування та взаємодії з органами публічної влади. Конституційні норми, спеціальні закони, урядові постанови та стратегічні документи формують основу, у межах якої НУО можуть реалізовувати свої права, виконувати суспільно важливі завдання й відігравати роль повноцінних учасників публічної політики. Важливим чинником розвитку правового середовища є також інтеграція міжнародних стандартів — рекомендацій ООН,

Ради Європи, Європейського Союзу та FATF, які поступово наближають українське законодавство до європейських практик забезпечення свободи об'єднань, підзвітності та відкритості діяльності громадського сектору. Разом із тим зберігається потреба у подальшій дерегуляції, усуненні надмірних адміністративних процедур, зміцненні гарантій незалежності та фінансової стабільності НУО, а також у реальній імплементації вже ухвалених норм. Таким чином, нормативно-правова база не лише визначає рамки діяльності неурядових організацій, але й виступає інструментом розширення їхнього впливу на процеси демократичного розвитку та підвищення відкритості публічного управління в Україні.

3. Проаналізовано міжнародний досвід застосування цифрових технологій у боротьбі з корупцією. Отже, міжнародний досвід переконливо демонструє: активна участь неурядових організацій є невід'ємним елементом демократичного врядування та ключовим чинником забезпечення прозорості й підзвітності публічної влади. У країнах Європейського Союзу, США та інших демократичних державах сформовані інституційні моделі, які системно інтегрують НУО у процеси вироблення політики, публічних консультацій, нормотворчості, моніторингу діяльності органів влади та контролю за дотриманням прав людини. Практика таких держав, як Швеція, Німеччина, Франція, Польща й США, свідчить, що ефективність громадського сектору забезпечується не лише сприятливим законодавством, а й фінансовою підтримкою, усталеними процедурами взаємодії, культурою партнерства та довіри між владою і суспільством. Різноманіття механізмів – від участі у соціальних програмах до антикорупційного контролю та адвокації реформ – підтверджує, що НУО здатні посилювати демократичні інститути, залучати громадян до прийняття рішень і виступати ефективним інструментом громадського впливу. Для України цей досвід є важливим ресурсом: він дозволяє визначити перевірені моделі співпраці, адаптувати дієві практики та поглибити інтеграцію громадського сектору в систему публічного управління на шляху демократичних трансформацій і євроінтеграції.

4. Охарактеризовано участь неурядових організацій у формуванні державної політики та здійсненні громадського контролю. Таким чином, неурядові організації поступово трансформувалися з допоміжних учасників політичних процесів у впливовий і постійно діючий компонент системи публічного управління в Україні. Вони стали важливими провідниками інтересів різних соціальних груп, джерелом експертної підтримки реформ, активними спостерігачами за діяльністю органів влади й ініціаторами громадського контролю. Використовуючи поєднання традиційних інструментів участі та новітніх цифрових форматів, НУО забезпечують більш широку й інклюзивну участь громадян у виробленні державних рішень. Водночас активний розвиток громадського сектору та зміна його пріоритетів у період війни висвітили низку системних проблем — нестачу ресурсів, нерівні можливості доступу до фінансування, ризику формального підходу з боку влади. Тому подальший вплив НУО на формування державної політики значною мірою визначатиметься здатністю держави забезпечити реальні механізми участі та прозорий діалог, а також спроможністю самих організацій зберігати незалежність, підзвітність суспільству й ефективно конвертувати громадську активність у дієві інструменти демократичного контролю.

5. Досліджено механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління та описано їх адаптацію до умов воєнного стану. Отже, повномасштабна війна суттєво трансформувала механізми впливу неурядових організацій на демократизацію публічного управління, посиливши їхню роль та розширивши сферу відповідальності. НУО продемонстрували здатність швидко адаптуватися до воєнних реалій, перебравши на себе низку критичних функцій – від підтримки Збройних Сил України та організації евакуації до забезпечення гуманітарної допомоги й активного відстоювання реформ. Попри надзвичайні умови, вони не лише зберегли свій демократизаційний потенціал, а й зміцнили його завдяки системному моніторингу влади, антикорупційній діяльності, експертному супроводу політик, міжнародній адвокації та залученню громадян до суспільних

процесів. Така активність дозволила неурядовому сектору стати ключовою опорою публічного управління в умовах війни та утримувати державу в руслі європейських демократичних практик. У результаті НУО перетворилися на важливий елемент стійкості, підзвітності й ефективної взаємодії між владою та суспільством, що є критично значущим для України у період воєнних викликів.

6. Визначено проблеми взаємодії неурядових організацій та органів влади в Україні в умовах воєнного стану. Можна зробити висновок, що воєнний стан суттєво загострив існуючі проблеми взаємодії між неурядовими організаціями та органами влади й водночас породив нові системні виклики. Попри те, що НУО стали одним із ключових елементів стійкості держави та взяли на себе значну частину соціальних, гуманітарних і безпекових функцій, їхня співпраця з державними структурами залишається нерівномірною та часто фрагментарною. Кадровий дефіцит, фінансова нестабільність, зростаюча конкуренція за ресурси, вразливість до скорочення міжнародної допомоги, логістичні бар'єри, проблеми безпеки та емоційне вигорання команд суттєво обмежують можливості сектору. Водночас складнощі комунікації з органами влади та донорами, формальний підхід до партнерства і ризику перекладання державою своїх повноважень на громадський сектор створюють додаткову напругу. У таких умовах ефективність подальшої взаємодії залежить як від здатності держави забезпечити прозорі, інституційно закріплені механізми співпраці, так і від внутрішньої готовності НУО посилювати свою професійну спроможність, стратегічне планування та кадрову стійкість. Отже, війна не лише оголила слабкі місця у взаємодії влади й громадського сектору, а й відкрила можливості для глибокої інституційної модернізації, на основі якої може сформуватися більш зріла, партнерська та результативна модель співпраці.

7. Розроблено пропозиції щодо розвитку партнерства між неурядовими організаціями та органами влади в Україні. Отже, можна стверджувати, що розвиток партнерства між неурядовими організаціями та органами влади є необхідною умовою демократичної модернізації та стійкого відновлення України. Наявний досвід показує, що саме НУО здатні забезпечити гнучкість,

оперативність і суспільний контроль там, де державні інституції обмежені ресурсами чи процедурними бар'єрами. Проте для того, щоб потенціал цього партнерства реалізувався повною мірою, держава має перейти від фрагментарних форм залучення до системної, прозорої та інституційно закріпленої взаємодії. Важливими умовами успіху є створення дієвих консультаційних платформ, спрощення процедур співпраці, формування стійкого фінансування громадського сектору, посилення прозорості й звітності обох сторін, а також розвиток спільних компетентностей. Реалізація цих кроків не лише підвищить ефективність публічного управління, а й сприятиме відновленню довіри між владою та суспільством, посилить громадську участь і зміцнить інституційну спроможність країни в умовах війни та післявоєнної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичне дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад // ГО «Європейський діалог» у рамках Проєкту USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»). 2024. 150 с. URL: <https://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2024/07/Analitichne-doslidzhennya.pdf>
2. Андрєєва О. А. Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні : монографія. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 112 с.
3. Андрійчук Т. С. Державна підтримка розвитку громадянського суспільства в Україні у 2007–2020 роках: стратегічні завдання та механізми реалізації // Політологія. Соціологія. Право. № 48. 2020. С. 36–42.
4. Андрієнко М., Слюсар А., Гаман П., Фомін А., Стрюк М. Напрями оптимізації механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади // Вчені записки Університету «КРОК» №4 (68), 2022. С. 63-74.
5. Антонова Л. В., Антонов А. В. Вплив громадянського суспільства на удосконалення виборчого процесу // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>
6. Антонова Л. В., Лізаковська С. В. Особливості представництва та лобіювання інтересів громадян в органах публічної влади // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1655>
7. Армія SOS // Офіційний сайт організації. URL: <https://armysos.com.ua/uk>
8. Балута І. В. Форми взаємодії неурядових організацій з органами публічного управління // Розвиток системи державного управління в Україні. Теорія та практика державного управління 1(56)/2017. С. 50-55.
9. Баран М. П. Взаємодія громадянського суспільства та органів влади: сучасний стан, проблеми, перспективи // Державне управління: удосконалення та розвиток. № 10. 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=645>

10. Білецький В. Громадські організації та їх роль у житті суспільства // Схід. 1997. № 8. С. 16-19.
11. Без сокири не тесляр – без голки не кравець. Як неурядові організації співпрацюють з бізнесами // Philanthropy in Ukraine. 11.06.2025. URL: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/bez-sokyri-ne-teslyar-bez-golky-ne-kravets-yak-neurjadovi-organizatsii-spivpratsyuyut-z-biznesamy>
12. Благодійний фонд Сергія Притули // Офіційний сайт організації. URL: <https://prytulafoundation.org>
13. Благодійний фонд ШЕДРИК // Офіційний сайт благодійної організації. URL: <https://shchedryk.info/>
14. Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку» // LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am
15. Вахович І.М., Смолич Д.В. Неурядові організації: сутність, ознаки, цілі та функції // Економіка та суспільство. Випуск 46. 2022. 8 с. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2045/1974>
16. Всеукраїнський центр волонтерів «People's Project» // Офіційний сайт організації. URL: <https://www.peoplesproject.com/#all-categories>
17. Головенко В. А. Взаємодія органів влади та громадських організацій як необхідний чинник розбудови в Україні громадянського суспільства // Український соціум № 4 (31). С. 118–127.
18. Гончарук В. Реалізація механізмів взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства: виклики та перспективи // Аспекти публічного управління. Том 10 № 5. 2022. С. 35-46.
19. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
20. Гостева О.М. Роль громадських організацій в процесі розбудови громадянського суспільства в Україні // Державне управління. Удосконалення та розвиток. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1135>

21. Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України та Європейського Союзу: інституціональний аспект порівняння // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 76–83.
22. Громадські організації під час війни: пошук себе у нових реаліях // Укрінформ. 01.11.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3922264-gromadski-organizacii-pid-cas-vijni-posuk-sebe-u-novih-realiah.html>
23. Громадянське суспільство України в умовах війни // Звіт за результатами дослідження. Київ, 2023. 64 с.
24. Громадське суспільство України в умовах війни 2022-2025 рр. // Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025. 190 с. URL: <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit-UA-Hromadianske-suspilstvo-v%20umovakh-viyny-2022-2025.pdf>
25. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження // Дослідження Київського міжнародного інституту соціології за підтримки ІСАР Єднання у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України». Лютий 2024. URL: <https://ednannia.ua/images/Procurements/>
26. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF // Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-organizaci/grupa-z-rozrobki-finansovix-zaxodiv-borotbi-z-vidmivanniam-groshej-FATF.html>
27. Держава та НУО: партнерство, а не боротьба // Philanthropy in Ukraine. 30.07.2025. URL: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/derzhava-ta-nuo-partnerstvo-a-ne-borotba>
28. Дмитренко О. А. Інституційна спроможність неурядових організацій в Україні: фінансовий аспект // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2020. Вип. 28. С. 48–55.

29. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади: від 16 листопада 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#n2
30. Допомогти та не нашкодити. Як стати волонтером під час війни // Суспільне мовлення України. URL: <https://suspilne.media/231159-dopomogti-tane-naskoditi-ak-stati-volonterom-pid-cas-vijni>
31. Древаль В. Ю. Електронні петиції як засіб реалізації принципів народовладдя та ресурс вдосконалення державного владарювання // Державне будівництво. 2023. № 1 (33). С. 197–202. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-17>
32. Забезпечення законності рішень органів місцевого самоврядування: коли, як і навіщо? Підсумки обговорення. 2 вересня 2024 року. <https://decentralization.ua/news/18554>
33. Захистимо Україну разом. Фонд «Повернись живим». URL: <https://www.comebackalive.in.ua>
34. Зміни заради розвитку. Як адвокаційні кампанії впливають на життя громад // Docuclub. 30.11.2022. URL: <https://docuclub.docudays.ua/news/zmini-zaradi-rozvitku--yak-advokaciyni-kampanii-vplivayut-na-zhittya-gromad/>
35. Зубенко Г. В. Європейські стандарти та законодавство України щодо участі громадських об'єднань у прийнятті рішень на місцевому рівні // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право». 2022. Вип. 33. С. 52-59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-33-05>
36. «Іракгейт» все ще свербить українським дипломатам // Українська Правда. 26.06. 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/06/26/2989514/>
37. Історія виборів: третього Президента в 2004 році Україна обирала у «три тури» // Опора. 21.04.2021. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-vivoriv-tretogo-prezidenta-v-2004-rotsi-ukrayina-obirala-u-tri-turi-23049>

38. Карпенко С. Г., Котенко Н. В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку // Вісник Сумського державного університету. 2014. № 3. С. 71–81.
39. Кількість громадян, залучених до благодійності й волонтерства, зросла вдвічі // Gradus Research Company: Спеціальне дослідження для Social Camp 2023 Odesa. Липень 2023. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/number-people-involved-charity-and-volunteering-has-doubled-over-past-year/>
40. Клименко Н. Г. Недержавні інституції: їх види та класифікація // Інвестиції: практика та досвід. Державне управління. № 11/2017. С. 103-108.
41. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році : матеріали. щоріч. доп. / [Корнієвський О., Сидоренко Д., Пеліванова Н. та ін.]; за заг. ред. Ю. Тищенко, Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2021. 116 с
42. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 11.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
43. [Конвенція ООН проти корупції від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text)
44. Кондратенко О. Взаємовідносини влади та неурядових організацій в Україні: витоки та сучасний стан // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління, (3(69), 2023. С. 31-41. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2825/3284>
45. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
46. Кормич Л. І., Шелест Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. Одеса: Юридична література, 2002. 200 с.
47. Коротков Д. Міжнародні неурядові організації: характер впливу на сучасні міжнародні відносини // Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 16 с. URL:

[https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28604/1/1. %D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_korotkov.pdf](https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28604/1/1.%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_korotkov.pdf)

48.Кравчук В.М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія. Тернопіль: Тернограф, 2011. 260 с.

49.Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

50.Лізаковська С. В. Розвиток механізмів взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства: дис. на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління. Миколаїв: ЧНУ імені Петра Могили, 2021. 383 с.

51.Лізаковська С. В. Необхідність взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади в сучасних умовах. Актуальні питання суспільних трансформацій в Україні : колективна монографія / С. В. Лізаковська /за ред. Ю. В. Палагнюк, С. І. Шкірчака. Миколаїв : Видавництво ЧНУ імені Петра Могили, 2018. 300 с.

52.Ломоносова Н., Хелашвілі А., Кабанець Ю. Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг. Київ : Cedos, 2024. 166 с.

53.Макеєв Б. С. Діяльність громадських організацій в Україні в умовах воєнного стану: кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 052 «Політологія» / наук. керівник О. М. Вагіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 70 с.

54.Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

55. Мороз Н. Формування інституту неурядових організацій в контексті становлення громадянського суспільства України // Гуманітарний журнал. 2011. № 3–4. С. 241–246.

56. НАЗК роз'яснило, які учасники ГО вільні від е-декларацій // Українська Правда. 29.03. 2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/29/7176186/>

57. Новакова О. В. Роль неурядових організацій в реалізації концепції сталого розвитку // Політологічні записки. 2013. № 7. С. 11–28.

58. Питання Радника - уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровольчими формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки : Указ Президента України. Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/2022#Text>

59. Плани заходів з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/nacionalna-strategiya-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2016-2020-roki/plani-zahodiv-z-realizaciyi-nacionalnoyi-strategiyi-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-20162020-roki>

60. Політологічний словник / О.Д. Авдеєнко, О.В. Антонюк, О. В. Бабкіна та ін. К.: Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2005. 791 с.

61. Порошенко передав Раді законопроект про національну безпеку // Українська Правда. 28.02.2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/28/7173076/>

62. Потреби та виклики українських НУО в умовах війни: презентація дослідження // Philanthropy in Ukraine. 02.10.2024. URL: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/prezentaciya-doslidzhennya-potreby-ta-vyklyky-ukrayinskih-nuo-v-umovah-vijni>

63. Президент: Армія та національна солідарність – головна опора української державності // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-armiya-tnacionalna-solidarnist-golovna-opora-ukr-73121>

64. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

65. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
66. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
67. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
68. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
69. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
70. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
71. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
72. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
73. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 03.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
74. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій. № 8084 від 28.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40561>
75. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-IX#Text>
76. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2025-2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України № 246-р від 21.03.2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzh-spriyannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-20212026-roky-i-246?fbclid=IwY2xjawJQ4M5leHRuA2FlbQIxMAABHfC3pvMw6f4QE48EievGHu>

[mzFcKfPnc07gliU7NHG9fhJQzsw80JJ4GeEg_aem_M3kKmlMMgtMPqCq0BFS_w](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1276/2005#Text)
[A](#)

77. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України № 1276 від 15 вересня 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1276/2005#Text>

78. Про затвердження Порядку сприяння проведенню суспільної експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України № 976 від 05.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>

79. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

80. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

81. Про публічні консультації: Закон України від 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text>

82. Рекомендації CM/Rec(2007)14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам (Щодо створення та діяльності неурядових організацій). URL: https://zakononline.ua/documents/show/293986_294051

83. Сибіга І. І. Сутність та специфіка діяльності неурядових організацій у контексті взаємодії з державною владою (теоретичні аспекти) // Державне управління. Економіка та держава. № 4/2013. С. 126-128.

84. Сіенькієвіч Маріуш В. Роль неурядових організацій у наданні державних послуг на місцевому рівні – приклад Польщі // Історико-політичні проблеми сучасного світу. № 45. 2022. С. 176–185. <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.45.176-185>

85. Семенюта І. Кількість громадських організацій в Україні за час повномасштабної війни перевищила сто тисяч // ЗМІ для змін. 29.10.2025. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/186603/2025-10-29-kilkist-gromadskykh->

[organizatsiy-v-ukraini-za-chas-povnomasshtabnoi-viyny-perevyshchyla-sto-tysyach-doslidzhennya/](#)

86.Старикова Г. Демократизація публічного управління: регіональний аспект // Аспекти публічного управління. Випуск 9(5), 2021. С. 47-54. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/898/867>

87.Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками). 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

88.Термінове звернення Максима Козицького до населення Львівщини // Львівська районна державна адміністрація. 24.02.2022. URL: <https://lviv-rda.gov.ua/terminove-zvernennya-maksyma-kozytskoho-do-naseleण्या-lvivschyny-schodо-sytuatsiji-v-derzhavi/>

89.Товариство Червоного Хреста України // Офіційний сайт організації. URL: <https://redcross.org.ua>

90.Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом // Укрінформ. 04.10.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>

91.Українські громадські організації залучені до переговорів про вступ до ЄС — Дмитро Шульга. 3 квітня 2025 року. <https://www.irf.ua/ukrayinski-gromadski-organizaciyi-zalucheni-do-peregovoriv-pro-vstup-do-yes-dmytro-shulga/>

92.Фонд «Відродження» і Джордж Сорос в Україні: кого фінансують і навіщо // Всі разом. 06.05.2021. URL: <https://vsirazom.ua/article/fond-vidrozhennya-i-dzhordzh-soros-v-ukrayini-kogo-finansuyut-i-navishho>

93.Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Страсбург, 5 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209#Text

94.Хар О.Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості // Регіональні студії. № 18. 2019. С. 94-99.

95. Хуснутдінов О. Я. Громадський рух як рушійна сила формування громадянського суспільства (Третій сектор в Україні. Теоретично-правові та практичні аспекти розвитку). К.: Федерація профспілок України, 2000. 47 с.

96. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2005. Вип. 53/1. С. 95–104.

97. Шумило О., Кравчук Н. Роль неурядових організацій в становленні та розвитку правозахисного руху : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 227 с.

98. Яцина М. «Неурядові організації» vs. «громадські організації»: до питання співвідношення // Актуальні проблеми правознавства. 4 (32)/2022. С. 117-123. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/72cae17f-7408-48b8-b4b8-50512e7edd18/content>

99. Яцина М. О. До питання визначення поняття «неурядова організація» (на прикладі національних і міжнародних актів). Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. 2019. Ужгород. Вип. 4. С. 384–386.

100. 77% громадських організацій допомагають ЗСУ, але прагнуть поступово повертатися до основних напрямів діяльності – результати дослідження // ЗМІ для змін. 21.02.2023. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185203/2023-02-21-77-gromadskykh-organizatsiy-dopomagayut-zsu-ale-pragnut-postupovo-povertatysya-do-osnovnykh-napryamiv-diyalnosti-rezultaty-doslidzhennya/>

101. Annual Ukraine Localization Survey 2024 // Refugees International. URL: <https://www.refugeesinternational.org/reports-briefs/annual-ukraine-localization-survey-2024>

102. Definitions of an NGO. URL: <https://www.gdrc.org/ngo/wb-define.html>

103. Fisher J. Nongovernments: NGOs and the Political Development of the Third World. Connecticut: Kumarian Press, 1998. 237 p.

104. Functions of an NGO. URL: <https://www2.fundsforngos.org/cat/functions-of-an-ngo/>

105. Gloeckner E. Foreign Agent Registration & Funding Restrictions for NGOs. 2016. URL: <https://nonprofitrisk.org/resources/articles/foreign-agent-registration-funding-restrictions-for-ngos/>
106. Lambell R., Ramia G., Nyland C., Michelotti M. NGOs and international business research: progress, prospects and problems // International journal of management reviews. 2008. Vol. 10 (1). P. 75–92.
107. Lewis D. The Management of Non Governmental Development Organizations. An Introduction. London, NY: Ruetledge, 2001. 242 p.
108. Nations in Transit 2023 // Дослідження «Freedom House». 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023>
109. NGOs – Non Governmental Organizations. URL: <https://www.nonprofitexpert.com/ngos-non-governmental-organizations/>
110. Non-Governmental Organization (NGO) Meaning. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/ngo/>
111. Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States. URL: <https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/>
112. What is an NGO: Definition, Duties, Types, Role in Civil Society. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/what-is-an-ngo/44392>